

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Eliška Voříšková

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Králová, Csc.

2013

Zadání práce

Komentovaný překlad vybrané části díla

Sefarad: los judíos de España

María Antonia Bel Bravo

Chtěla bych poděkovat paní Prof. PhDr. Janě Králové, CSc. za její několikaleté vedení při studiu španělského jazyka a nesnází otázek překladatelství.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 23.5.2013

Anotace

Tato bakalářská práce se bude zabývat teoretickým a následně praktickým převedením vybrané části knihy *Sefarad: Los Judíos de España* španělské autorky Maríi Bel Bravo ze španělského jazykového systému do českého, přičemž si taktéž klade za úkol okomentovat problematické prvky, které se v překladu vyskytly, a vysvětlit důvody, které mě vedly k vybraní jejich finálního řešení. Při překládání bude mou prioritou co nejfunkčněji převést obsahovou stránku díla s ohledem na českého čtenáře, stejně jako zvolit adekvátní stylistické prostředky vzhledem k originálu a české stylistické tradici.

Původní, nepřeložené znění textu bude k práci volně přiloženo.

Klíčová slova: překladatelská analýza, překlad, překladatelský problém, lexikologie, stylistika, gramatika, syntax, Židé, Španělsko

The task of this study is to translate the selected chapters of the title *Sefarad: los judíos de España*, *María Antonia Bel Bravo* from the spanish language system to the czech one with respect to the target recipient and stylistic tradition. The commentary, that will form the second part of this study, will include the analysis of the original text, the description of difficult moments that appeared in the translation and the arguments that led to the decision of the final alternative.

Key words: translation analysis, translation, translation problem, lexicology, stylistics, grammar, syntax, Jews, Spain

Obsah:

1.	Úvod.....	8
2.	Překlad	9
3.	Překladatelská analýza	25
3.1.	Vnětextové faktory.....	25
3.1.1.	Původce textu.....	25
3.1.2.	Místo a čas vydání	25
3.1.3.	Intence textu.....	25
3.1.4.	Příjemce textu	26
3.1.5.	Funkce textu.....	27
3.1.6.	Medium.....	27
3.2.	Vnitrotextové faktory	27
3.2.1.	Tématika a obsah	27
3.2.2.	Presupozice	28
3.2.3.	Kompozice	29
3.2.4.	Neverbální prvky	29
3.2.5.	Lexikum	29
3.2.6.	Styl.....	30
3.2.7.	Syntaktická analýza	30
4.	Problematika překladu	32
4.1.	Problematika lexikální	32
4.1.1.	Židovská terminologie	32
4.1.2.	Terminologie křesťanská	34
4.1.3.	Terminologie historická, válečná.....	34
4.1.4.	Literární díla	35
4.1.5.	Státní orgány	36

4.1.6.	Právní dokumenty a terminologie.....	37
4.1.7.	Organizace a instituce.....	38
4.1.8.	Intertextualita.....	42
4.1.9.	Vlastní jména zeměpisná a jejich české ekvivalenty	44
4.2.	Problematika morfologická.....	45
4.2.1.	Antropomastika.....	45
4.2.1.1.	Skloňování vlastních jmen španělských	45
4.2.1.2.	Skloňování vlastních jmen nešpanělských.....	46
4.3.	Problematika stylistická	46
5.	Překladatelská metoda	48
6.	Závěr	49
7.	Bibliografie	50
8.	Příloha.....	53

1. Úvod

Úkolem této práce bylo funkčně převést vybrané kapitoly z knihy *Sefarad: Los Judíos de España* španělské autorky Maríi Bel Bravo do českého jazyka, přičemž bylo nutné si uvědomit rozdíly mezi jednotlivými jazykovými systémy a vybrat to nejadekvátnější řešení, jak tyto rozdíly v překladu překonat. Pro dosažení tohoto cíle bylo nutné konzultovat odborné publikace lingvistické, překladatelské i historické, přičemž výsledek těchto konzultací se neprojeví jen v samotném překladu, ale také v komentáři, který slouží k vysvětlení komplikovaných či sporných momentů v překladu a obhájení jejich závěrečného řešení.

Původní text se svými charakteristikami řadí do funkčního stylu odborného, ale obsahuje i prvky stylu populárně-naučného. To se projevuje převážně v užitém lexiku, a také ve velmi dobré čtivosti textu, která by měla být v překladu zachována.

2. Překlad

SEFARAD – ŠPANĚLŠTÍ ŽIDÉ

María Antonia Bel Bravo

Meziválečná situace Španělska a její důsledky

Ve třicátých letech bylo Německo z hlediska ekonomického, vojenského i kulturního nejsilnější velmocí Evropy. Jeho útok na židovskou populaci v letech 1933 až 1945 se stal hlavní událostí současné židovské historie. Z mnoha hledisek se dosud jedná o událost nepochopitelnou. Dokladů o tom, co se stalo, existuje sice až překvapivé množství, ale příčiny konfliktu příliš zdokumentované nejsou. Německo bylo zemí s nejvyšším stupněm vzdělanosti na světě. Dosáhlo jako první všeobecné gramotnosti dospělých. V letech 1870 až 1933 byly německé univerzity nejlepší na světě prakticky ve všech oborech. Z jakého důvodu se tento kultivovaný národ s takovou surovostí obrátil proti Židům? V 19. století byl osud Němců a Židů úzce spjat. Sbližovala je kromě vzájemné pomoci například až fanatická zasvěcenost vědění. Židovská kultura měla v této době silně germánské rysy. Od svého vzniku do roku 1933 například Německo získalo více Nobelových cen než kterákoliv jiná země, kolem 30 %. Třetinu z nich ale získalo zásluhou Židů, a v oblasti medicíny bylo toto procento ještě vyšší. Obrátit se proti Židům znamenalo pro Německo obrátit se proti sobě samým.

Jediné možné vysvětlení největšího zločinu historie by mohlo spočívat v tom, co pro Německo znamenala porážka v roce 1918. V první světové válce si lidé zvykli na násilí a to pak dominovalo i dvaceti meziválečným letům. Uchýlila se k němu pravice stejně jako levice. Vzor jim vytvořili Trockij s Leninem v roce 1917 a němečtí stoupenci komunismu následovali tohoto příkladu v letech 1918-1920. V Rusku použití násilí přálo levici, v Německu pravici. Dosud skrývaný antisemitismus propukl v nezadržitelné formě a spolu s násilím extremistů vytvořil živnou půdu pro plány Adolfa Hitlera.

Poté co se Hitler v roce 1933 chopil moci, začali do Španělska přicházet židovští uprchlíci z Německa a Polska, což mělo za následek růst počtu obyvatel oblasti a změny v jejím uspořádání. Rostoucí riziko v Německu přimělo Židovské kolonizační sdružení JCA (*Jewish Colonization Association*) vyslat do Španělska speciálního vyslance, který by posoudil možnosti země přijmout další uprchlíky. Jeho zpráva popisovala problémy, které způsobila masivní imigrace Židů v čase napjaté politická situace a ekonomické krize. Také upozorňovala na vliv antisemitské propagandy a na zásadní slabiny místního výboru pro imigraci. Přes všechny tyto nesnáze vyslanec doporučil, aby se pečlivě vybralo a poslalo do Španělska dalších padesát až sto rodin, které by zde vytvořily nezávislé dílny. Jeho doporučení byla přijata a v roce 1935 bylo do Španělska posláno šedesát imigrantů, většinou hlavy rodiny. Tito Židé, kteří uprchli před nacistickou krutostí a směli se usadit ve Španělsku, se shromažďovali kolem židovských komunit v Madridu a Barceloně. Právě v Barceloně vzrostl počet členů komunity do stavu, který byl již alarmující. V roce 1936 ji tvořilo asi pět tisíc osob.

Podle očekávání byl příchod německých Židů do Španělska probírán v zahraničních komunikačních prostředcích, a v každém z nich byla tato skutečnost hodnocena odlišně. Některým připadalo ironické, že právě Španělsko, země známá inkvizicí a vyhnáním Židů v minulosti, se stala nyní jejich útočištěm. Podle jiných za své gesto Španělsko získalo lásku a sympatie všech Židů. Bylo zdůrazňováno, že republikánská vláda a liberální tisk připravily pro tyto přistěhovalce hledající úkryt před nacistickým terorem velmi dobré přijetí, stejně jako byl vyzdvihován počet uprchlíků, kterým byl v letech 1933 až 1935 povolen vstup do země. Toto množství se pohybovalo mezi třemi a dvaceti tisíci osob, přičemž jen v Barceloně se usadilo na tři tisíce tři sta rodin. Židé opouštěli Německo ve stále větší míře až do roku 1935, v závislosti na zprávách z tisku, které mluvily o „otevření“ Španělska. Bylo nutné, aby se Ministerstvo zahraničních věcí k této záležitosti vyjádřilo. Poukázalo na to, že v první řadě musí ostatní ministerstva, především Ministerstvo práce, rozhodnout, zda přijmou takové množství pracovní síly, když je v zemi nezaměstnáno skoro osm set tisíc lidí.

Další důležitou záležitostí bylo začlenění Židů do armády. V únoru 1938 Carlos Miranda navrhl jistou otevřenost v této otázce, přičemž ale nezapomínal na

možnost užití kolektivního povolání Židů v budoucnu. Připadalo mu nesmyslné vyžadovat, aby Židé bojovali za *nové Španělsko*, když je stejná myšlenka v minulosti odsoudila k vyhnanství, nebo aby bojovali za náboženství, které nesdílejí. Podle něj bylo třeba použít stejné řešení jako u povolaných branců žijících v Americe, pro které začlenění do armády nebylo povinné, ale dobrovolné. Kromě toho, jak později dal najevo generálu Espinosovi de los Monteros, nebylo vhodné vytvořit interní problém tím, že by se do Španělska vpustili Židé za účelem jejich začlenění do armády ve chvíli, kdy Německo, Itálie a další středoevropské státy Židy odmítají. Po splnění vojenské povinnosti by totiž mohli mít záměr ve Španělsku zůstat, a to nebylo žádoucí. Mnoho Španělů také udržovalo obchodní vztahy s Německem, což bylo dalším důvodem pro to, aby se v případě problémů nepostupovalo proti říšským úřadům energicky, ale nanejvýš čistě formálně. Otázka proto zněla: „Je přípustné požadovat od příchozích Židů důsledné plnění vojenské povinnosti a později jim nezajistit efektivní a úplnou ochranu?“ V Burgosu byla otázka konzultována s Ministerstvem národní obrany, které se vyjádřilo ve smyslu, že by se pro Sefardy z východu mohlo rozšířit zákonné ustanovení ze dne 26. října 1935 a jeho prováděcí nařízení z 3. ledna 1936, které umožňuje osvobození od vojenské služby výměnou za platbu určité částky, což by bylo užitečné, neboť by tito lidé zůstali státními příslušníky té země, pro kterou vyvinuli nějaké úsilí v jejich národních záležitostech, tedy nikoliv Španělska.

V oblasti ovládané republikánskou vládou byla situace během občanské války podstatně odlišná. Sympatie ze strany světových židovských komunit vedly k početnému zapisování Židů do mezinárodních brigád. Vývoj války ale zamezil konsolidaci židovských komunit i zde, přes sympatie prokázané mnohými jejich členy. Synagogy v Madridu a Barceloně byly uzavřeny.

Podpora Židů republikánskými úřady byla zřejmá z různých projektů vytvořených na podporu a ochranu celého židovského tématu. Výrazným rysem republikánské politiky bylo také přání zúčastnit se Světového židovského kongresu v Amsterdamu v květnu 1938. K této příležitosti vláda připravovala propagační letáky, ve kterých prezentovala Franka jako metlu Židů, a naopak Republiku jako prostředí pro Židy příznivé, aby tak do budoucna přilákala židovské odborníky a kapitál.

Tyto skutečnosti neunikly pozornosti Frankovy vlády, což stupňovalo projevy nepřátelství jeho stoupenců k Židům. Generální ředitel pro zahraniční politiku po letech potvrdil před papežským vyslancem Cicognanim, že během občanské války, ti španělští Židé, kteří přišli do země za vlády Republiky, stáli „všichni bez výjimky“ proti generálu Frankovi, a po jeho vítězství museli ze země odejít, aby se vyhnuli případnému potrestání. Na konci občanské války nezůstalo v Madridu a Barceloně ani sto židovských rodin. Ústava a zákony vydané Republikou byly potlačeny, a s nimi i svoboda vyznání.

Měsíce, které uplynuly od konce občanské války do počátku války světové, se nesly ve stejném duchu. Státní propaganda Španělska, kontrolovaná Němci prostřednictvím Falangy, i nadále projevovala k Židům nepřátelství.

Druhá světová válka, Španělsko a Židé

Během dvanácti let Hitlerovy vlády byli Židé oběťmi spontánních projevů násilí i oficiální systematické krutosti, jakožto kombinace typických aspektů Hitlerovy osobnosti. Při jednom ze soukromých rozhovorů s majorem Josefem Hellem v roce 1922, které zapisoval Johnson, Hitler řekl, že pokud by získal moc, „zničení Židů bude mým prvním a hlavním cílem..., jakmile nenávisť a boj proti Židům skutečně vypuknou, jejich odpor se nevyhnutelně rychle zhroutí. Sami se ubránit nemohou, a nikdo jim na pomoc nepřijde“. Osvětlil generálu Hellovi své přesvědčení, že každá revoluce potřebuje nějaký ústřední bod, na který se budou soustřeďovat „pocity nenávisti širokých mas“. Nevybral si Židy pouze kvůli osobní nenávisti k nim, ale také z racionálních politických důvodů, protože „boj proti Židům bude ve stejné míře populární jako úspěšný“. Rozhovor s Hellem velmi dobře ilustruje dualitu Hitlerova antisemitismu; směs emocionální nenávisti a chladné rozvahy.

V prvních osmi letech vlády Adolfa Hitlera, dosud v časech míru, vytrvale oscilovalo pronásledování Židů mezi těmito dvěma formami. Po začátku války se dostala do popředí cesta racionální a systematické likvidace. Do vypuknutí války bylo Hitlerovým argumentem k pronásledování Židů to, že již po generace připravují německý národ o jeho bohatství, čímž ztratili morální právo na svůj majetek.

Zabavování jejich majetku není tedy nic jiného než spravedlivé odškodňování, díky němuž se bohatství vrátí do místa svého původu – do Říše. Během války vznikl nový argument; jelikož jsou Židé odpovědní za vypuknutí konfliktu, nemají morální právo ani na svůj život.

Teoreticky vlády Británie a severní Ameriky s židovskou stranou sympatizovaly, v praxi je ale dělala možnost, že by agresivní politika ve prospěch Židů mohla přimět Hitlera k nařízení jejich masivního vyhoštění, a tyto mocnosti by pak z morálních důvodů musely tyto masy přijmout. Pro nacisty byla emigrace vždy jedním z faktorů „konečného řešení“, a přestože soubor důkazů ukazuje, že byl Hitler rozhodnut spíše Židy zlikvidovat než je jen přesunout za hranice Říše, mohl snadno pozměnit svou politiku tak, aby způsobil problémy Spojencům, pokud by mu k tomu dali záminku. Problém spočíval v tom, že ani jedna z velmocí nebyla ochotná zachránit židovské životy tím, že by na své území přijala zvýšené množství uprchlíků.

Spojené státy americké byly schopné přijmout velké množství židovských utečenců. Ve výsledku bylo ale během války přijato jen 10 % ze zákonem povolené kvóty. Důvodem tohoto jednání byl negativní postoj americké veřejnosti. Všechny vlastenecké skupiny veteránů od *The American Legion* po *Veterans of Foreign Wars of the United States* požadovaly, aby se imigraci zamezilo úplně. Během války se antisemitismus projevoval ve větší míře než v kterémkoliv jiném období severoamerické historie. Podle průzkumů byli Židé v roce 1942 vnímáni jako skupina potenciálně nejvíce ohrožující Spojené státy, po Němcích a Japoncích. V letech 1942-1944 byly například v obvodě Washington Heights v New Yorku znesvěceny všechny synagogy.

Zpráva o plánu na vyhlazení Židů byla známá od května 1942, kdy Svaz polsko-židovských dělníků obdržel ověřená hlášení od dvou židovských členů Polského národního výboru v Londýně. Tato hlášení obsahovala popisy kamionů s plynem z Chelmná a cifru sedmi set tisíc Židů, kteří již byli zavražděni. List *Boston Globe* tuto zprávu publikoval pod názvem „Masivní vraždění Židů v Polsku překročilo hranici sedmi set tisíc mrtvých“, ovšem pohřbil ji na stránku dvanáct. Deník *New York Times* potvrdil, že se jedná patrně o největší masivní zabíjení v dějinách lidstva, ale věnoval této zprávě jen prostor pěti centimetrů. Informace

ohledně holocaustu vzbuzovaly jen nepatrnou pozornost všeobecně. Ve Spojených státech veřejnost odmítala uvěřit samotné jeho existenci, myslelo se, že se jedná jen o propagandu. Severoameričtí vojáci byli rozzuřeni, neboť jejich vlastní země odmítala věřit tomu, čeho oni byli přímými svědky. Podobně tomu bylo i v ostatních zemích. Svět ztichl. Co se dělo ve Španělsku?

Ekonomická a politická situace Španělska během války a jeho aktivita ve vztahu k Ose a Spojencům byly rozhodujícím faktorem pro vymezení počtu Židů, kterým mohla země nabídnout útočiště. Hlad, restriktce a zkáza, zapříčiněné občanskou válkou, po delší čas znemožňovaly Španělsku přijmout do země větší množství imigrantů. Vnitřní boje a potlačení republikánů, po kterém byly uvězněny desítky tisíc Španělů, mohly židovským uprchlíkům napovědět, že ve Španělsku trvalý pobyt a svobodu pohybu nezískají. S postupným zlepšováním všeobecných životních podmínek, především v posledních etapách války, se ale tyto problémy pomalu redukovaly, a tak bylo pro zemi snáze proveditelné poskytnout ochranu obětem nacismu.

Ve vrcholném období Německa odmítlo Španělsko, ač bylo součástí Osy, zavést v zemi antisemitské zákony, a to i v Tangeru, ačkoliv v činnosti a operacích Hispánské rady (*Consejo de la Hispanidad*), které mohl dobře vidět Himmler při své návštěvě Madridu, antižidovská propaganda figurovala. Na všední život Židů ve Španělsku v prvních dnech druhé světové války vrhaly stíny aktivity Falangy a přítomnost nacistů. Ostentativní přehlídky a průvody doprovázené fašistickými rituály, zprávy v rádiu a tisku inklinující k Ose, ulice plné německých civilistů i vojáků na návštěvě, to vše utvářelo ovzduší, které se rozprostřelo po celém Španělsku. Nejpříznivější prostředí pro antisemitismus. Znovu se začaly tisknout edice klasické antisemitské literatury, jako například Hitlerův *Mein Kampf* a Mezinárodní Žid od Henryho Forda, které si našly velké množství čtenářů, spolu s jedovatou propagandou obsaženou v mnoha tiskovinách kolujících v této době ve společnosti. Velkou důležitost měly pro Židy také zprávy v denním tisku namířené proti Židům ze severu Afriky ze strany jejich muslimských sousedů.

Toto nepřátelské chování vzbudilo obavy ze zavedení represivních opatření proti Židům. V roce 1940 se v komunitě ve Spojených státech rozšířila zvěst, že Španělsko je krok od vyhoštění všech Židů, kteří přišli do země po roce 1931.

Zástupce komunity v Lisabonu byl požádán, aby tuto zprávu prošetřil. Ve svém hlášení, napsaném po jedné z návštěv ve Španělsku a na severu Afriky, zmínil existenci silné diskriminace Židů ve španělské části Maroka a antisemitskou propagandu podporovanou ministrem vnitra Ramónem Serranem Suñerem. Lisabonský vyšetřovatel nicméně nenalezl žádné známky údajně plánovaného vyhoštění Židů, ani žádné legislativní postupy směřující výhradně proti Židům. V roce 1941 to potvrdil jeden židovský uprchlík z Madridu, který byl informovaný o situaci v Španělsku již od vypuknutí války. Fakt, že bylo na Židech (stejně jako na všech ostatních) požadováno, aby se zapsali na policii a uvedli své náboženství, vzbudilo jisté obavy a vyskytly se ojedinělé případy policejní brutality. Tento uprchlík se nicméně nesetkal s žádným zákonem vytvořeným speciálně proti Židům. Naopak v Madridu kolovaly zvěsti, že Franco odmítl německou žádost o přijetí norimberských zákonů, a obchodní aktivity Židů probíhaly stále bez omezení. Oddělení propagandy Hispánské rady tisklo a distribuovalo antisemitskou propagandu až do začátku roku 1943.

Vztah Španělska a nacistického Německa během války nebyl vztahem podřízeného vazala a jeho pána. I v momentech, kdy Němci vyhrožovali silou, si Franco dokázal udržet nezávislost, což mu umožnilo získávat významná privilegia. A není pochyb, že právě díky tomuto stavu věcí mohlo Španělsko pomáhat k záchraně židovských životů. S rostoucím vlivem Spojenců, se pak Franco cítil povinen činit ústupky, které by zemi vrátily neutrální postavení, a Spojenci tak mohli u Španělska podněcovat snahu o záchranu Židů všemi dostupnými prostředky.

Postoj Španělska k záchraně Židů mohla povzbudit také dvě velmi rozšířená přesvědčení. Zaprvé tu byl domnělý Frankův židovský původ; faktor, který by v očích Němců ospravedlňoval intervenci Španělska ve prospěch Židů. Za druhé tu byl vliv Židů ze západu, významně komentovaný německou propagandou. Jak Spojenci získávali nové pozice, rostla touha Španělska po jejich přízni, a pomoc Židům mohla být způsobem, jak jí dosáhnout. To nabylo na důležitosti v okamžiku, kdy Němci zintenzivnili svůj boj proti židovské populaci. Mašinérie holocaustu začala plně fungovat v létě 1942. Vývoj války a světová politická situace vytvořily okolnosti, které poskytly Španělsku možnost zachránit nejvíce židovských životů právě v nejzávažnějším okamžiku holocaustu.

Podle oficiálních zpráv Židovského kolonizačního sdružení¹, se dá odhadnout, že přes území Španělska přešlo mezi padesáti třemi a šedesáti třemi tisíci uprchlíků. Nicméně ačkoliv se zdá, že jsou tato čísla přehnaná, tak způsob jakým se země o uprchlíky postarala, jednoznačně ukazuje, jaké bylo její stanovisko k celé židovské obci. Na jednu stranu byla ochrana vlastních židovských obyvatel pro Španělsko otázkou prestiže a cti, aniž by se zapomínalo na materiální zájmy, které jmění těchto Židů reprezentovalo. Na druhou stranu směřovaly persekuce pouze proti Židům a bylo zapotřebí silné diplomatické politiky, aby je bylo možné ochránit před zmíněným útlakem. V této komplikované situaci se Španělsko pokusilo získat co největší prospěch z obou stran. Trvalo na tom, že nepraktikuje diskriminaci na základě rasy nebo náboženství, z čehož plyne, že diskriminační normy nesmí být aplikovány ani na jeho státní příslušníky, kteří se nacházejí v zahraničí. Dále vyžadovalo, aby se dodržovaly bilaterální smlouvy, které byly již nějakou dobu v platnosti, a které pojednávaly o oboustranných zárukách osobní bezpečnosti a majetku příslušníků zahrnutých států. Rovněž bylo rozhodnuto, že Španělsko, nezbaví své židovské státní příslušníky jejich zákonem daných práv a povinností, dokud to nebude negativně ovlivňovat svrchovanost státu.

Tato politika znovu přidělala velké starosti představitelům Španělska v zahraničí, v jejichž jurisdikci se řešily židovské otázky. V této situaci byla velmi důležitá osobnost těchto zástupců a jejich stanovisko k Židům, jako v případě Josého de Rojas v Bukurešti a Bernarda Rollanda v Paříži. Všechna rozhodnutí Španělska ohledně toho, jak zacházet se svými židovskými příslušníky, byla ale učiněna v unilaterální formě.

Ve Frankově vládě působily ve vztahu k Židům protichůdné síly. Ty nepřátelské nebyly dostatečně silné, aby vyprovokovaly úplné odmítnutí Židů jako státních příslušníků, ale ani příznivců nebylo dostatek pro vyvolání tak velkorysé politiky, jakou si Španělsko snažilo připsat v pozdější době. Země i tak během holocaustu zdaleka nevyčerpala všechny dostupné možnosti pro záchranu Židů.

---

¹ Jewish Colonization Association, *Rapport de la Direction Générale au Conseil d'Administration*, 1935 in H. Avni, 1979, s. 249.

Ve snahách Španělska o záchranu Židů můžeme odlišit dvě fáze. V první z nich usnadnilo Židům emigraci tím, že v dostatečné míře vystavovalo víza opravňující k pohybu přes španělské území. V druhé fázi, v druhé polovině války, se Španělsko cítilo povinno podniknout faktické kroky pro záchranu Židů. Poskytnout azyl obětem války nebylo pro zem, která jen několik let před tím trpěla občanskou válkou, bezesporu vůbec lehké. Kromě toho přijetí a následná ochrana Židů vyžadovaly cílenou a organizovanou činnost v jejich prospěch, což nemohlo projít bez povšimnutí. V druhé polovině války se Španělsko podílelo na záchraně 11 535 Židů, z toho 7 500 uprchlíků se dostalo k hranicím díky mezinárodním programům, 3 235 požívalo různé úrovně diplomatické ochrany, a dalších 800 španělských státních příslušníků se zachránilo díky programu repatriace. Tato čísla je ale nutné považovat za maximální, a rozhodně mnohem nižší, než byly dostupné možnosti.

Další z iniciativ Španělska, kterou je třeba zmínit, bylo otevření Školy hebrejských studií ministrem školství v roce 1941, která začala publikovat časopis *Sefarad*. Cílem této instituce bylo uspořádat bohatství židovsko-španělské kultury. Zřetelně zde byli rozlišováni Židé aškenázští a sefardští, přičemž problémy spojované s židovskou filozofií, jako je materialismus a nacionalismus, byly připisovány jen Židům aškenázským.

Po skončení druhé světové války se Frankova vláda rozhodla definitivně vyřešit otázku udílení státního občanství Sefardům. Za tímto účelem vydala 24. července 1945 oběžník 2.083, který byl zaslán španělským delegátům v zahraničí, aby v případě pochyb objasnil kritéria pro udělování státního občanství Sefardům a pro povolení jejich vstupu do země. Tento oběžník byl inspirován omezujícím principem, který odebíral sefardským Židům jakékoliv právo a nároky na udělení občanství, pokud se o ně nepřihlásili již královským výnosem z roku 1924, přičemž se vycházelo ze záznamů zapsaných v matrikách vedených na konzulátech.

Sefardští Židé z Řecka a Egypta obdrželi ze dvou důvodů speciální zacházení; kvůli smlouvám, které Španělsko s těmito dvěma zeměmi podepsalo před občanskou válkou, a kvůli zrušení systému kapitulace. 11. února 1949 Frankova vláda přiznala status státních příslušníků Španělska v zahraničí těm sefardským Židům, kteří byli

Řeckem nebo Egyptem přijati na seznam chráněných Španělů a mohli se ucházet o španělskou národnost.

Historie posledních pětadvaceti let

Johnson komentuje, že první světová válka umožnila myšlenku sionistického státu, ale druhá světová válka ho učinila nezbytným. Přesvědčila většinu Židů, že vytvoření vlastního státu a jeho ochrana je pro ně jediné řešení. Tragické události holocaustu nicméně neměly dostatečnou váhu na postoj Velké Británie, která zastávala mandát v Palestině. Co víc, Británie neplánovala ani pozměnění své imigrační politiky. Úsilí o svržení Hitlera zemi finančně vyčerpalo, což učinilo ložiska ropy na Středním východě ještě důležitějšími. Británie si nechtěla znepřátelit arabský svět tím, že umožní masivní imigraci Židů do Palestiny. Také ale nehodlala území opustit do té doby, než by to mohla udělat způsobem, který by nenarušil přátelské vztahy s Araby. Proto bránila vylovení ilegálních židovských imigrantů, a pokud se některým z nich podařilo vstoupit do země, snažila se je zadržet a následně deportovat.

Odpověď ze strany Izraele na sebe nenechala dlouho čekat. Pro židovskou mentalitu začalo něco nového – užívání systematického teroru ke zlomení vůle Britů. Dalo by se říci, že se jednalo o vedlejší produkt holocaustu. Nejvýznamnější osobností v tomto snažení byl Menachem Begin, muž, ke kterému byly hrůzy války obzvláště kruté. Židé tvořili 70 % jeho rodného města Brest-Litevska (Polsko), v roce 1939 v něm žilo více než třicet tisíc Židů. K roku 1944 jich zůstalo naživu stěží deset. Většina jeho rodiny byla zavražděna. On sám pěšky přešel střední Asii a došel do Jeruzaléma. V prosinci 1943 převzal kontrolu nad izraelskou vojenskou organizací Irgun a vyhlásil válku Britům. Nebyl ovšem tím nejradikálnějším. Existovala zde ještě jiná frakce, totiž Sternova, která také pracovala proti Angličanům, ovšem způsobem neomaleným a nepřilíživě inteligentním.

Nicméně dosud existovali i zastánci Velké Británie a možnosti mírového řešení. Weizmann v čele vojenské organizace Hagana byl hlavním reprezentantem cesty dialogu, která nakonec zvítězila. Židé byli během dvou tisíciletí utiskovanou menšinou, která nikdy nepočítala s možností násilí, a tak se obyčejně cítili nuceni

vyjednávat. Často proto, aby si zachránili život, a skoro vždy z velmi nevýhodných pozic. Během staletí si tak rozvinuli nejen vyjednávací schopnosti, ale i určitou filozofii vyjednávání. Převaha dialogu nad násilným řešením bylo něco, co si nesli v krvi. To je také jeden z důvodů, proč pro ně bylo tolik těžké rozumět Hitlerovi.

Oproti tomu Arabové byly vždy národem dobytčím, i jejich svaté písemnosti vybízely k maximalistickému postavení vůči ostatním národům. Samotný koncept vyjednávání pro ně představoval zradu jejich zásad a jistou formu podrobení. Proto návrhy na rozdělení, podporované Organizací spojených národů, nenesly zpočátku ovoce. Nakonec musela arabská strana ustoupit a bylo odhlasováno vytvoření státu Izraele uvnitř palestinských hranic. Arabové se zdánlivě podrobili rozhodnutí OSN, ale poté 15. května 1948, druhý den po jeho oddělení, vyhlásili novému izraelskému státu válku.

Na konci čtyřicátých let byly sefardské komunity žijící na islámských teritoriích zredukovány na minimum, nebo úplně eliminovány. V širokých evropských regionech se přeživší židovská populace, zdecimována holocaustem, ještě více snížila emigrací, převážně do Izraele. Sefardská populace Soluně, která čítala v roce 1939 na šedesát tisíc osob, měla v letech padesátých sotva patnáct set. Totéž se stalo ve Vídni, která dříve rovněž měla vysoké procento sefardských obyvatel. A také v Amsterdamu a v mnoha dalších městech.

Před vznikem izraelského státu, který podporovaly Spojené státy a Sovětský svaz, Ministerstvo zahraničních věcí Španělska stálo na straně Svatého stolce při vyjednávání o statutu svatých míst a jejich zmezinárodnění. Získávalo tak zásluhy na vyřešení této záležitosti, a podnikalo kroky k získání podpory arabských zemí a Latinské Ameriky. Se stejným záměrem také Španělsko navrhlo některá opatření proti vstupu nového státu do OSN, pokud by Izrael nepřistoupil na zmezinárodnění svatých míst. Izrael ze své strany podnikl několik pokusů o sblížení se Španělskem ve snaze docílit uznání své nezávislosti, to se ale nepodařilo².

V roce 1957 byl ministr zahraničních věcí odvolán a záležitost se převedla na nového ministra Fernanda Maríu Castiellu, jehož vláda v tomto směru nepřinesla

---

²Organizace spojených národů, *Oficiální akta plenárního zasedání*, New York, 1949.

žádné podstatné změny, kromě určitého sblížení kulturního, jako byly kongresy, výstavy, apod. Španělsko se vždy obávalo, že se celá věc zpolitizuje.

Navzdory situaci na poli diplomacie zaznamenala španělská židovská obec na konci padesátých let početní růst. Komunita v Madridu svůj počet zdvojnásobila na šestnáct set osob. Také v Barceloně se v tomto desetiletí zvýšil počet židovských obyvatel a v obou městech byla ustanovena nová centra pro synagogy. Z hlediska právního se podnikl nový pokus o oficiální uznání komunity v Madridu španělskou vládou. Max Mazim obdržel v únoru 1965 povolení ke vzniku soukromého sdružení, když změnil původní název z *Comunidad Israelita de Madrid* na *Comunidad Hebrea de Madrid* (izraelská komunita v Madridu – hebrejská komunita v Madridu). V následujícím měsíci byla oficiálně uznána federace židovských komunit Madridu, Barcelony, Ceuty a Melilly – *Federación de las Comunidades de Madrid, Barcelona, Ceuta y Melilla*, která se později nazývala španělskou federací Sefardů – *Federación Sefardí de España*. Dva měsíce před tím udělil Franco audienci předsedům komunit z Madridu a Barcelony, a zdálo se, že vztahy mezi španělskou vládou a židovským světem se budou vyvíjet s méně překážkami. Tomu bezpochyby napomohla i nová orientace katolické církve, která vyvrcholila v deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*, a také to, že židovské komunity se nesnažily obracet své okolí na judaismus, což kontrastovalo s chováním církve protestantské, a vedlo tak k menšímu nepřátelství ze strany katolických hodnostářů a duchovních. Tímto způsobem docházelo ke sblížení mezi těmito církvemi.

17. července 1945 byla ve Španělsku schválena série zákonů, které určovaly základní práva Španělů. Tzv. *Fuero de los Españoles*, neboli Charta práv Španělů, se zabývalo mezi jinými i náboženstvím ve Španělsku. V odstavci šest se píše, že státním náboženstvím Španělska je víra katolická, a bude tak požívat oficiální podpory. Svoboda ostatních náboženství byla velmi omezená. Zákon garantoval, že není zakázáno vyznávání jiného náboženství a kultů, ale musí se tak dít v soukromí – veřejné ceremonie a otevřené projevy byly povoleny jen katolíkům. Ve stejném smyslu byl formulován i konkordát, který byl několik let poté (1953) podepsán Svatým stolcem.

V průběhu šedesátých let se objevily známky změny v postoji Španělska k Židům, mimo jiné také proto, že tomu napomohl vatikánský koncil. 14. prosince

1966 se uskutečnilo referendum, po kterém se ratifikovaly nové zákony, a šestý odstavec Charty práv Španělů zněl následně takto: „Vyznávání a praktikování katolické víry, víry Španělského státu, bude požívat oficiální ochrany. Stát se ujme ochrany svobody vyznání, která bude zaručena účinným právním dozorem, zároveň zabezpečujícím morálku a veřejný pořádek“.

Zdánlivě tento dodatek znamenal posun od pouhé tolerance nekatolíků, praktikujících své náboženství v soukromí, k úplnému uznání jejich práva na existenci a veřejné uctívání svých kultů. Nicméně v praxi nebyla svoboda vyznání jedním ze základních lidských práv, jak tomu bylo dříve v ústavě z roku 1869. Frankův režim si prozatím vyhrazoval právo na ochranu svobody vyznání a na aplikování speciálních zákonů v případě nekatolíků.

Milníkem pro život komunit, i když nikoli zásadním, byl zákon o svobodě vyznání z 28. června 1967. Šestý odstavec Charty práv Španělů byl upraven podle deklarace *Dignitatis humanae*. Nová úprava odstavce vyplývala ze starších tolerančních návrhů, a dala tak vzniknout textu svobody, slučitelného s oficiální vírou státu. Tento text byl vyhlášen v koncilové deklaraci katolické církve.

Změna sice implikovala plné uznání principu právní rovnosti, který si žádá lidská důstojnost, a absenci jakékoliv diskriminace z náboženských motivů, ale v praxi tomu tak nebylo. Zákon o svobodě vyznání ani dodatečné normy pro jeho realizaci v dostatečné míře nezahrnovaly tyto předpoklady implicitně obsažené v deklaraci koncilu, ani myšlenku vycházející z nové úpravy šestého odstavce Charty práv Španělů. Židovská komunita i protestantská církev vyjádřily proti tomuto zákonu námitky, ale bez výsledku.

U příležitosti inaugurace nové synagogy v Balmesově ulici v Madridu, která proběhla v prosinci 1968, anuloval dekret Ministerstva spravedlnosti historický edikt o vypovězení Židů z roku 1492. Této ceremonii byli přítomni představitelé mnoha církví, včetně katolické, zástupci vlády a židovských komunit ze Španělska, Maroka, Portugalska, Velké Británie, Spojených států a Argentiny, jakož i reprezentanti židovských organizací – Světového židovského kongresu, světové federace sefardských Židů a *The European Council of Jewish Communities*, evropské rady židovských komunit.

Až do roku 1967 španělská politika nevěnovala pozornost otázce Palestiny. Teprve od konce Castiellova mandátu nabyla tato záležitost váhy, neboť se stala argumentem pro ospravedlnění neuznání Izraelského státu ze strany Španělska.

20. listopadu 1975 zemřel Franco. Princ Juan Carlos byl korunován králem a pronesl trůnní řeč, ve které za cíl zahraniční politiky označil normalizaci diplomatických vztahů se všemi zeměmi. Se jmenováním Adolfa Suaréze předsedou vlády tato politika pokračovala, ale v případě Izraele k žádným změnám nedošlo. Marcelino Oreja na tiskové konferenci v New Yorku 27. září 1976 uvedl, že normalizace vztahů s Izraelem je očekávatelná a žádoucí, ale že pro ni neexistuje dostatečný důvod, ani vhodná příležitost vzhledem k současným okolnostem (palestinský problém). Navázání diplomatických vztahů s Izraelem se jevilo jako nutné také kvůli možnosti vstupu Španělska do Evropského hospodářského společenství.

Po Frankově smrti probíhaly ve Španělsku významné politické změny, které ale nijak neměnily právní podmínky pro židy a ostatní nekatolíky v zemi. Až v roce 1978 nová ústava v článku 16 zaručovala myšlenkovou a náboženskou svobodu pro jedince i komunity. Ústava také rušila předchozím režimem ustanovené spojení státu s katolickou církví, nové stanovisko státu pak znělo, že „žádné náboženské vyznání nebude mít státní charakter“.

Politické události v severní Africe v padesátých letech a na začátku let šedesátých způsobily, že mnoho Židů z Maroka opustilo své domovy, a několik tisíc z nich se usadilo ve Španělsku. Nesmírný ekonomický růst země v letech 1950 až 1970 přilákal další Židy, až jejich počet dosáhl v roce 1969 skoro devíti tisíc.

Růst židovské komunity ve Španělsku pokračoval až do roku 1975. Zhoršení politické situace v některých jihoamerických státech, jako například v Chile, Uruguayi, a především v Argentině, donutilo mnoho Židů hledat štěstí ve Španělsku, a tento jev ještě zesílil po smrti Franka. V roce 1978 se mluvilo o dvanácti tisících Židů roztroušených po různých oblastech španělského území (Barcelona, Madrid, Malaga, Sevilla, Alicante, Marbella, Torremolinos, Mallorca, Kanárské ostrovy, Ceuta, Melilla), přičemž největší zastoupení Židů měla první tři jmenovaná města.

V šedesátých letech se Barcelona proměnila v aktivní židovské centrum, které udržovalo silné vztahy s Izraelem a dalšími židovskými komunitami ve světě. Ještě působivější byl však vývoj komunity v Madridu. Zprvu se vyvíjela jen pozvolna, kvůli malému počtu Židů žijících v hlavním městě, kde jich bylo v roce 1949 jen přibližně dvě stě. Nicméně během padesátých a šedesátých let vzrostla židovská komunita natolik, že v polovině let sedmdesátých dosáhla počtu tří tisíc osob. Stejně jako v Barceloně měla k dispozici synagogu, židovského řezníka a vzdělávací centra pro děti.

Na konci sedmdesátých let tedy existovaly ve Španělsku, vedle komunit Ceuty a Melilly, jejichž historie sahala mnoho generací do minulosti, ale aktuálně se potýkaly s významným početním úbytkem, dvě velké a dobře organizované židovské komunity. Ostatní malé komunity v Malaze, Valencii, Seville a na dalších místech procházely různými stádii organizace, se společným záměrem růstu a konsolidace. V roce 1965 byla založena centrální organizace pro židovské komunity ve Španělsku – *Federación de las Comunidades Judías de España*. Představovala konfederovaný úřad, jehož cílem byla podpora spolupráce mezi komunitami ve Španělsku a reprezentace španělských židů před úřady. Tato organizace, která si později změnila název na *Federación Sefardí de España*, reprezentovala španělskou židovskou obec na Světovém židovském kongresu a u světové federace sefardských Židů.

Španělská vláda také dále podporovala studia hebrejské kultury prostřednictvím Institutu Ariase Montany a návštěv španělských hebraistů v Izraeli. V roce 1964 Franco podepsal výnos, na jehož základě bylo založeno Muzeum sefardských Židů v Toledu, a to přímo v prostorách synagogy postavené Samuelem Halevim kolem roku 1357. Stejný výnos ustanovil patronát muzea a přilehlé, také sefardské, knihovny. V čele patronátu stál specialista na židovskou historii středověku z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, předseda židovské komunity v Madridu, a dále reprezentanti světových sefardských organizací. Tento výnos ve skutečnosti znamenal sice nepřímé, ale oficiální ocenění práce židovské obce ve Španělsku a vytvořil oficiální vztah mezi španělskou vládou a Židy v zahraničí. Ve stejném roce (1964) se ve Španělsku uskutečnilo mezinárodní sympozium věnované otázce kulturního dědictví sefardských Židů a jejich situace v minulosti a

přítomnosti. Tato událost byla součástí oslav dvacátého pátého výročí trvání Frankova režimu a poskytla příležitost, aby byla vzdána pocta Židům a Izraeli. Po těchto gestech následovaly další projevy představující pokrok v porozumění mezi Španělskem a Sefardy.

Významná byla také intervence Španělska ve prospěch Židů za marocké krize, kdy byli donuceni masově opustit zemi. Židovské organizace, které se staraly o jejich přesun do Izraele, využívaly Španělsko jako tranzitní místo. A další příležitost k pomoci Židům dostalo Španělsko během Šestidenní války, kdy zprostředkovalo dohodu pro Židy žijící v Egyptě, díky které jim bylo umožněno opustit zemi, aniž by byli zatýkáni a trpěli surovým zacházením.

3. Překladatelská analýza

3.1. Vnětextové faktory

3.1.1. Původce textu

Text vyšel v nakladatelství Sílex³, založeném v roce 1972 v Madridu. Nakladatelství se zabývá vydáváním knih převážně z oblasti historie a dalších humanitních věd. Tato kniha byla vydána v edici *Claves Históricas*, neboli *Klíče k historii*.

Autorkou knihy je María Antonia Bel Bravo, spisovatelka a historička, v současnosti působící jako profesorka na univerzitě v Jaénu, kde vyučuje moderní historii. Významná část jejího díla byla vydána pod záštitou univerzity v Jaénu a Granadě.

3.1.2. Místo a čas vydání

První vydání této knihy se uskutečnilo v roce 1997. Mnou užitá verze byla vydána v Madridu v roce 2006 jako již třetí aktualizované vydání. Obsahově kniha zasahuje až do 90. let 20. století, což jí nedalo příliš prostoru pro reflexi událostí v širších souvislostech. K obsahové stránce textu je potřeba přistupovat objektivně, a nenechat se ovlivnit vývojem událostí posledních 14 let, které nás dělí od prvního vydání knihy.

3.1.3. Intence textu

Oficiální anotace Sílexu⁴ charakterizuje knihu jako detailní analýzu existence židovské náboženské menšiny ve Španělsku, žijící po staletí ve stínu katolické většiny. Za záměr díla tedy považují, bráno v potaz populárně-naučný charakter

---

³Sílex ediciones. In: [online]. [cit. 2012-05-02]. Dostupné z: http://es.wikipedia.org/wiki/S%C3%ADlex_ediciones

⁴Sefarad. Los judíos de España. SÍLEX. *Sílex ediciones* [online]. [cit. 2012-05-02]. Dostupné z: <http://www.silexediciones.com/Shop/Detail.aspx?id=58>

textu, komplexní poučení čtenáře o historii (sefardských) Židů, a tím přiblížení židovské kultury (španělské) veřejnosti. Cílenost na širší veřejnost naznačuje i velmi dobrá čtivost textu.

3.1.4. Příjemce textu

Kniha je již svým názvem explicitně zaměřena na konkrétní úzké téma židovství ve vztahu ke Španělsku, což podstatně omezuje typologii potencionálního čtenáře, jak v zemi vzniku, tak čtenáře překladu v českém prostředí.

Původní dílo je pravděpodobně primárně směřováno na členy židovské komunity, kteří v této knize naleznou obsáhlé informace o historii svého národa ve vztahu k zemi, ve které žijí.

Za neméně významné ale považuji „svědecký“ charakter díla, který, jak jsem již zmínila, má za cíl přiblížit židovskou kulturu a historii i lidem, kteří stojí mimo zasvěcený okruh lidí.

Vzhledem k povolání autorky se dále nabízejí jako příjemci díla také studenti historie.

Českého čtenáře si bude dílo hledat patrně velmi neseadno, neboť česká židovská komunita byla silně zdecimována druhou světovou válkou, a je dokonce třetím státem s největším počtem židovských obětí v Evropě⁵, což v českém prostředí velmi redukuje skupinu potenciálních příjemců textu, kterou jsem v rámci původního textu označila jako primární.

Geografická vzdálenost Španělska a České republiky, stejně jako absence hlubších historických či jiných vztahů mezi oběma zeměmi pak naznačuje, že si dílo nenalezne v českém prostředí čtenáře ani v širší veřejnosti.

Za potenciálního příjemce přeloženého českého textu považuji z největší části studenty vysokých škol, a to konkrétně primárně studenty oboru historie, a dále pak studenty například hispanistiky a teologie.

---

⁵ *Kronika lidstva*. 7. vyd. Praha: Fortuna Print, 2003, s. 971. ISBN 80-7321-068-1.

3.1.5. Funkce textu

Jak jsem již zmínila, text má v první řadě funkci odborně-sdělnou, neboť se jedná o odborný text s populárně-naučnými prvky. V malé míře se také projevuje persuasivní funkce – text obsahuje určitou „prožidovskou kampaň“. Ta ale ve zpracovaných kapitolách není tak výrazná, jak jsem, vzhledem k hrůzám holokaustu, předpokládala. Autorka se drží dat, čísel a faktů.

Jistou příznakovou pak obsahuje, dle mého názoru, jen stanovisko o mírumilovnosti židovské kultury při řešení problémů (str. 377/18), která je vedle výbojných národů staví do pozice utlačovaných. A dále některé případy formulací vět, které jakoby chtěly ospravedlnit skutky španělského státu, zejména v období druhé světové války, kdy jak známo Španělsko zpočátku stálo na straně Osy.

K tomuto tématu viz níže kapitola 4.3. Problematika stylistická.

3.1.6. Medium

Původní text byl vydaný tiskem na kvalitním papíře ve formátu 15x24 cm, v sešité vazbě a s mírně větším fontem, než může být český čtenář zvyklý.

3.2. Vnitrotextové faktory

3.2.1. Tématika a obsah

Kniha je monografií s historickou tematikou. Dvěma hlavními tématy jsou Židé a španělská historie, které dohromady tvoří makro téma – Židé ve Španělsku, potažmo španělští Židé, což přesně odpovídá názvu knihy. Mnou vybraná část monografie zpracovává kapitoly z období mezi dvěma světovými válkami, následně události druhé světové války a nakonec „historii posledních pětadvaceti let“.

3.2.2. Presupozice

Před začátkem procesu překladu je důležité si uvědomit, že převádíme text nejen z jednoho jazyka do druhého, ale také z rozdílného časoprostoru, a hlavně kultury.

Autor originálu koncipuje text v závislosti na míře znalostí, které od potenciálního čtenáře očekává. Tato očekávaná míra znalostí je rozhodující pro to, které pojmy a záležitosti autor v díle vysvětluje, a které považuje za všeobecně známé.

Překladatel si při své práci pak musí položit stejnou otázku a dobře zhodnotit, jaké je povědomí cílového čtenáře o překládaném tématu, a hlavně reáliích země, ze které původní dílo pochází.

Část textu, kterou jsem vybrala pro svou práci, dle mého názoru nevyžaduje od čtenáře vyšší vzdělání v oblasti historie ani španělské či židovské kultury. Od čtenáře se očekává, že je obeznámen se základním průběhem druhé světové války, tedy převážně s tím, které dvě strany v ní působily, kdo byl jejími členy, a co znamená pojem holokaust. Osobně považuji tyto znalosti za součást všeobecného povědomí Evropanů, a proto nepředpokládám, že by bylo nutné pojmy jako Osa, Spojenci, apod., v textu vysvětlovat.

Ačkoliv jsou hlavním tématem knihy Židé, nevyžaduje vybraná část textu hlubší znalosti o judaismu, ani o Židech jako národu a etniku. Text spíše než o této problematice mluví o nesnázích soužití dvou odlišných (náboženských) kultur, a o historických událostech, které tak silně zasáhly do vývoje jejich vzájemných vztahů.

V textu je zmíněna také občanská válka, která proběhla ve Španělsku těsně před vypuknutím války světové. Zde se opět od čtenáře očekává znalost dvou soupeřících stran, která je ve španělském prostředí automatická, ale domnívám se, že všechny důležité informace zde vyplývají z textu. Na druhou stranu je ale možné, že bude nutné vysvětlit či upřesnit některé pojmy související s diktaturou generála Franca, neboť zde je nejpravděpodobnější, že český čtenář bude postrádat znalosti, které u příjemce původního textu byly považovány za samozřejmé. Takové výjimečné případy bych pak řešila pomocí krátké vnitřní vysvětlivky.

3.2.3. Kompozice

Zpracovaná část monografie je rozdělena do třech kapitol a přesně 45 odstavců, přičemž názvy kapitol vystihují jejich téma. Některé odstavce v původním textu jsou poměrně velmi rozsáhlé, proto je možné, že budu na některých místech muset přistoupit ke změně kompozice, tedy v takovém případě, že to nebude ohrožovat jednotu myšlenkových celků textu.

3.2.4. Neverbální prvky

Kniha, ze které pochází vybraný text, obsahuje některé obrazové přílohy, nicméně zpracovávaná část žádné neobsahuje. Nadpisy kapitol jsou zvýrazněny pomocí tzv. kapitálek, a jedná se o jediné grafické odlišení v textu, vedle užití kurzívy při výskytu cizích slov a částí citací, jak tomu velí pravidla obou jazykových systémů.

3.2.5. Lexikum

Užitá slovní zásoba odpovídá odbornému textu, ale na mnoha místech můžeme pozorovat vliv stylu populárně-naučného. To se projevuje hlavně v situacích, kdy autorka pro vyjádření myšlenky dává přednost užití sekundárních významů slov před primárními, což bývá také doprovázeno užitím metafory či metonymie. Používané lexikum nevybočuje ze standardní slovní zásoby.

Tematická vyhraněnost textu a jeho provázanost s prostředím a reáliemi Španělska mě již předem upozornily na výskyt překladatelských problémů, kterým se budeme podrobněji věnovat v následujících kapitolách. Bude se jednat například o otázku převádění zeměpisných názvů, skloňování cizích vlastních jmen, překladu názvu organizací s neexistujícím českým ekvivalentem, apod.

Vzhledem k tomu, že vybraná část díla pojednává o událostech velmi významných, známých a často zachycovaných v odborných i populárních publikacích, pro mnoho výrazů a spojení již existuje jistá překladatelská tradice.

Vzhledem k povaze textu se budu snažit o zachování této tradice, zejména proto, abych čtenáři zbytečně nekomplikovala komplexní pochopení tématu, tedy hlavně propojování nových informací s těmi již existujícími ve čtenářově povědomí, případně vyhledávání dalších informací z jiných zdrojů.

3.2.6. Styl

Text je psán ve třetí osobě, autorka v žádném okamžiku nepoužívá první osobu singuláru, ani plurál skromnosti, čímž navozuje pocit pouhého prezentování faktů, tedy své objektivitu a neutrality. Obyčejně je tato metoda používána k potlačení přítomnosti autora, čímž se pozornost čtenáře směřuje více na obsah. Proto je tento způsob vhodný do textů tohoto typu. Autorka používá výhradně výkladový slohový postup, straní se úvahy, což posiluje působení objektivitu textu.

Na druhou stranu se v textu vyskytují některé výrazy a věty, které pocit této objektivitu narušují. Jedná se například o užití posesivního zájmena ve spojení *nuestro país* (naše země) (str. 374). V této situaci autorka najednou zdůrazňuje, že není jen vzdáleným nezajímavým komentátorem událostí historie španělského národa, ale je součástí tohoto národa. Tento a podobné momenty v textu na mě působily velmi rozporuplně vzhledem k celkovému pojetí originálu.

Dále k tomuto o tématu viz kapitola 4.3. Problematika stylistická.

3.2.7. Syntaktická analýza

Ze syntaktického hlediska text místy obsahuje velmi dlouhá a strukturně komplikovaná souvětí, která brání plynulému čtení. Na jiných místech se naopak setkáváme s koexistencí dvou rozdělených vět, které by pro pochopení myšlenky v češtině a pro zachování plynulosti textu fungovaly mnohem lépe ve spojeném souvětí.

Vzhledem k tomu, že se jedná o text odborný, a tedy jeho hlavním cílem by měla být jednoznačnost a logičnost sdělení, nepovažuji za nutné bránit se syntaktickému zlogičťování textu ani změnám v jeho horizontálním členění, vždy když tyto změny budou funkční. Tyto posuny konečně vyplývají z rozdílů mezi jazykovými systémy

španělštiny a češtiny, a také z rozdílů žánrově-stylistických norem obou kultur. Větší rozsáhlost a složitost souvětí je přirozenou charakteristikou španělštiny v porovnání s češtinou: „Připravené projevy se vyznačují propracovaností lexika i syntaktické stránky projevu – složitějšími souvětími (ve španělštině průměrný rozsah cca o 1 propozici větší než v češtině, volba variant výstavby výpovědi, varianty slovosledu apod.).“⁶

Změny vycházející z povahy jazyků charakterizoval již Anton Popovič ve své práci *Teória uměleckého prekladu* (1975), kde je označil za funkční a objektivně dané, a proto se domnívám, že nebude nutné je v dalším komentáři dále konkretizovat.

---

⁶ KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012, s. 12. ISBN 978-80-7308-404-2.

4. Problematika překladu

V následující kapitule se budu věnovat konkrétním překladatelským problémům, které se objevily ve zpracovávaném textu, a vysvětlím důvody, které mě vedly k vybrání finálního řešení překladu.

Pro snadnější orientaci v textu budu u příkladů v závorkách uvádět čísla stran, kde se pojem či problém nachází, a to vždy v pořadí: strana výskytu v originálním (přiloženém) textu/strana výskytu překladu v této práci.

4.1. Problematika lexikální

4.1.1. Židovská terminologie

Vzhledem k tematickému zaměření díla jsem zpočátku předpokládala výskyt velkého množství terminologie týkající se judaismu, případně židovské kultury obecně. Tyto předpoklady se ovšem nenaplnily. Ač je to překvapivé, v celém textu se vyskytlo minimum termínů z této oblasti.

Pro překlad je ale zajímavé samotné slovo *Ž/žid*, protože se podle situace může psát s velkým i s malým písmenem. I jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR říká: „Ke jménu *Ž/žid*: Není vždy jednoduché poznat, kdy volit velké písmeno a kdy malé. V textech týkajících se holocaustu je namístě volit písmeno velké, neboť byli pronásledováni příslušníci národa (i *žid*, který se zřekl víry, byl stále *Žid*).“⁷

Vzhledem k tomu, že text pojednává o Židech jako národu, psala jsem s velkým písmenem. Ve specifikaci sefardský/aškenázský Žid, se také píše s velkým písmenem.

V textu se objevuje slovo *Ezra* (str. 367/10), psané kurzívou. Rejstřík knihy sice uvádí pojem Ezra a jeho právě jeden výskyt, ovšem tento není psán kurzívou a

---

⁷ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Velká písmena – jména živých bytostí a přídavná jména od nich odvozená. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=181&dotaz=velk%C3%A1%20p%C3%ADsmena>

objevuje se v jiné části knihy, tudíž jsem došla k názoru, že spolu pojmy významově nesouvisí. Ocitla jsem se v situaci, kdy jsem nemohla nalézt jediné vodítko k odhalení významu slova v tomto textu a kontextu.

Pro vyřešení problému jsem se nakonec rozhodla pokusit se elektronicky kontaktovat samotnou autorku a požádat ji o vysvětlení tohoto pojmu. Autorka mi velmi laskavě odpověděla, že slovo *Ezra* v hebrejštině znamená „síla“, a že se tedy jedná o aluzi na sílu, kterou budou potřebovat emigranti pro započetí nového života v cizí zemi.

Po zvážení několika řešení překladu jsem došla k názoru, že trvat na výskytu tohoto slova není nutné, naopak pokud bych ho do textu začlenila, nutně by to vyžadovalo i připojení vysvětlení, což by vzhledem k myšlenkovému celku této části textu působilo ve všech případech rušivě.

Slovo jsem tedy z textu vyloučila a překládala jsem: „Přes všechny tyto nesnáze vyslanec doporučil, aby se pečlivě vybralo a poslalo do Španělska dalších padesát až sto rodin, které by zde vytvořily nezávislé dílny.“

V textu se dále vyskytuje spojení *matarife ritual* (str. 382/23). Zvažovala jsem použití výrazu *šochet*, což je přesné označení židovského řezníka, který adekvátně zpracovává maso tak, aby bylo košér. Rozhodla jsem se ale nakonec přeložit obecnějším označením židovský řezník, neboť se domnívám, že intencí části textu, ve kterém se pojem vyskytuje, není další poučení o kultuře Židů (jako tomu tak je v jiných kapitolách díla), ale charakteristika rozvoje židovské komunity v Madridu. Užití netradičního výrazu *šochet* by strhlo čtenářovu pozornost k jednomu pojmu a mohlo by zastínit významové vyznění širšího textu. Ze stejného důvodu bych překládala stejným způsobem i v případě, že by byl pojem v předchozí části textu vysvětlen.

4.1.2. Terminologie křesťanská

Text obsahuje katolické termíny, jako například *Santa Sede* (str. 378/19, 379/20) (Svatý stolec, případně Svatá stolice), *Santos Lugares* (str. 378/19) (*svatá místa*), dále například *Concilio Vaticano* (str. 379/21) (vatikánský koncil). Zde bych upozornila na rozdíl ve psaní velkých a malých písmen, který je nutné si uvědomovat, aby se zamezilo gramatickým chybám.

Souvisejícím případem byl výskyt spojení *la declaración Dignitatis Humanae sobre libertad religiosa* (str. 379/20, 380/21). Pro překlad jsem čerpala z oficiálních webových stránek Vatikánu, kde jsem našla zpřístupněný kompletní text této deklarace⁸ pod latinským názvem *Dignitatis Humanae* společným pro všechny zde dostupné jazyky, ovšem v češtině psaným s velkým písmenem pouze ve slově *Dignitatis*, jak potvrzuje i výskyt v korpusu Bonito⁹. Celé znění deklarace, které odpovídá překladu je – deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*.

4.1.3. Terminologie historická, válečná

V textu se také vyskytuje několik termínů týkajících se druhé světové války, například *Solución Final* (konečné řešení), *Eje* (Osa), *Aliados* (Spojenci), *Leyes de Nuremberg* (norimberské zákony), což jsou ovšem všeobecně známé pojmy a jejich překlad nebyl problematický, proto myslím, že není nutné, abych zde uvedla jejich přesný výskyt v textu. U termínu holocaust (*Holocausto*) spisovná kodifikace dovoluje také užití tvaru holokaust.

V originálním španělském textu byly pak také pojmy *Solución final* a *Holocausto* zvýrazněny kurzívou. Po zvážení funkčnosti této úpravy a porovnání výskytu v historických publikacích, jsem se rozhodla v překladu kurzívu nezachovat. Holokaust/holocaust je termín v českém prostředí zdomácnělý, a proto není důvod

---

⁸ Deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis Humanae*. [online]. [cit. 2012-05-10]. Dostupné z: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_cs.html

⁹ *ÚSTAV PRO ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS UNIVERZITY KARLOVY. Bonito korpus. Počítačový program, 2012.*

psát ho kurzívou. V případě „konečného řešení“ by se pak kurzíva mohla užít pro naznačení cíleného konotativního významu tohoto slovního spojení, ale s ohledem na zavedenou praxi jsem se nakonec rozhodla stejného účinku dosáhnout umístěním výrazu do uvozovek.

Zvláštní případ v originálu tvoří slovo *Reich* (str. 368, 370 /13), které se vyskytuje ve dvou případech a zajímavost tvoří to, že v prvním případě je vyznačeno kurzívou, a v druhém nikoliv. Důvod tohoto dvojího řešení mi není znám.

V překladu z němčiny *Reich* znamená říše (v referenci na období německých dějin pak Říše), ale v češtině existuje také výraz rajch, který *Slovník spisovného jazyka českého*¹⁰ popisuje jako hanlivé označení pro Třetí (německou) říši. Ačkoliv spojení Třetí říše vyvolává v českém prostředí zpravidla negativní, tedy odpovídající, konotace, použití expresivního výrazu není v tomto typu textu namístě, a proto jsem raději zvolila nepříznakové označení Říše.

4.1.4. Literární díla

V textu se vyskytly dva názvy literárních děl. Vzhledem k okolnostem jsem ale při překladu každého z nich postupovala odlišným způsobem.

V případě díla *Mein Kampf* (str. 372/14) jsem název, stejně jako autorka původního díla, ponechala v originálním znění, neboť se domnívám, že se jedná o název zavedený, který ve čtenáři vyvolá okamžitou správnou asociaci, což by se českému znění – Můj boj, nemuselo podařit.

Dílo *El judío internacional* (str. 372/14) jsem dohledávala podle autora a doslovného překladu, a našla česky přeložené jako Mezinárodní žid, vydané nakladatelstvím B. Kočí, Praha, 1924.

---

¹⁰ODDĚLENÍ SOUČASNÉ LEXIKOLOGIE A LEXIKOGRAFIE ÚJČ AV ČR, v. v. i. *Databáze heslářů* [online]. 2005-2012. [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php>

4.1.5. Státní orgány

V textu se objevilo několik názvů místních ministerstev a ministrů, které jsem dohledávala ve slovnících, případně přeložila podle smyslu do českých ekvivalentů. Jednalo se o: *Ministerio de Estado/Ministerio de Asuntos Exteriores* (název pro Ministerstvo zahraničních věcí předchozího a aktuálního režimu), *Ministerio de Trabajo*, *Ministerio de Defensa Nacional*, *Ministerio de Justicia*.

Zde opět hrozilo nesprávné užití velkých písmen, proto jsem psaní velkých a malých písmen konzultovala s jazykovou příručkou Ústavu pro jazyk český AV ČR, která k tomuto tématu říká:

„Oficiální názvy, psané s velkým písmenem, se užívají v administrativně-právních textech (např. *K dopisu Ministerstva dopravy sdělujeme...*). V ostatních typech textů je možno tyto názvy psát jak s malým, tak s velkým písmenem. Název psaný s velkým písmenem signalizuje, že jde o oficiální název instituce, název psaný s malým písmenem signalizuje, že jde pouze o vyjádření činnosti, které se příslušné ministerstvo věnuje.“¹¹

Podle této poučky jsem následně překládala: *Ministerio de Estado* (str. 367/10) – Ministerstvo zahraničních věcí, *Ministerio de Trabajo* (str. 378/10) – Ministerstvo práce, *Ministerio de Defensa Nacional* (str. 368/11) – Ministerstvo národní obrany, *Ministerio de Asuntos Exteriores* (str. 378/19) – Ministerstvo zahraničních věcí, *Ministerio de Justicia* (str. 380/21) – Ministerstvo spravedlnosti.

V případně označení ministrů a jejich pověření se jednoznačně píše malé písmeno, proto jsem překládala *ministro de Gobernación* (str. 372/15) jako ministr vnitra, kterýžto ekvivalent jsem našla ve slovníku Lingea Lexicon 5, a *ministro de Educación* (str. 375/17), podle smyslu přeložen jako ministr školství.

---

¹¹ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Velká písmena – organizace (státy, správní oblasti, zastupitelské sbory, ministerstva, školy, divadla apod.): Ministerstva. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=188#nadpis12>

Kromě ministrů se v textu vyskytují další jména označující funkce. *El Director general de Política Exterior* (str. 369/12) jsem podle smyslu přeložila jako generální ředitel pro zahraniční politiku.

4.1.6. Právní dokumenty a terminologie

Další problematickou oblastí v textu byly překlady názvů právních dokumentů. Překlad jsem vedle konzultace se slovníky řešila pomocí komparace termínů na internetových stránkách Evropské unie EUR-Lex¹², zabývajících se legislativou v Evropské unii. Tyto stránky jsou vytvořené v několika jazykových verzích, které by ale měly být obsahově identické, a proto jsou vhodné pro komparativní metodu.

V případě výrazů *el Decreto Ley* (str. 368/11) a *el Real Decreto* (str. 375/17), mi slovník Lingea Lexicon 5 nabídl jednoznačný překlad – zákonné ustanovení a královský výnos.

Spojení *el Reglamento de aplicación* (str. 368/11) jsem ve slovníku nenašla, ale při porovnání výskytů na výše zmíněných internetových stránkách, jsem došla pouze ke dvěma alternativám: nařízení a prováděcí nařízení, přičemž v případě druhé z nich se jedná zároveň o prakticky doslovný překlad, a tato shoda dle mého názoru potvrzuje, že se jedná o překlad korektní.

Další výraz – *la Orden Circular* (str. 375/17) jsem podle výkladu pojmů na internetových stránkách slovníku Španělské královské akademie¹³, překládala jako oběžník.

Zvláštním případem je pak právní dokument zvaný *el Fuero de los Españoles* (str. 379/20, 380/21). Název tohoto dokumentu, který navenek zaručoval práva a

---

¹²EVROPSKÁ UNIE. *EUR-Lex: Přístup k právu Evropské unie* [online]. 1998-2012 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/cs/index.htm>

UNIÓN EUROPEA. *EUR-Lex: El acceso al Derecho de la Unión Europea* [online]. 1998-2012 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/es/index.htm>

¹³REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *DICCIONARIO DE LA LENGUA ESPAÑOLA* [online]. Vigésima segunda edición. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.rae.es/rae.html>

povinnosti Španělů a fungoval tedy jako jakási pseudoústava¹⁴, patří mezi termíny španělské historie. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla držet se precedentu v překládání tohoto názvu v historických publikacích a použila znění Charta práv Španělů¹⁵.

Problematické pak bylo také řešení překladu výrazu *Capitulaciones* (str. 376/17). Jedná se o pojem mezinárodního práva, který je v českém úzu překládán jako – kapitulace. Obávala jsem se, že správný význam bude čtenářem naprosto nepochopen, neboť v českém prostředí je slovo kapitulace pravděpodobně nejčastěji vnímáno ve významu „vzdání se“¹⁶. Výraz se ale vyskytuje ve spojení se slovem *régimen* (systém/režim/řád), což by mělo čtenáři naznačit existenci sekundárního významu. Vzhledem k tomu, že autorka sama pojem nijak dále nevysvětluje, rozhodla jsem se překládat jako – (zrušení) systému kapitulace, aniž bych dodávala další vysvětlení.

4.1.7. Organizace a instituce

V textu se vyskytuje poměrně významné množství názvů různých institucí a organizací, které bylo pro relevantnost textu potřeba překládat podle oficiálního znění těchto organizací, případně podle zavedeného úzu. U známých světových organizací a institucí, jako například *Naciones Unidas* (Spojené národy, respektive Organizace spojených národů), nebyly s překladem potíže.

Prvním problematickým případem byly organizace *la Legión norteamericana* a *los Veteranos de las Guerras en el Exterior* (str. 370/13). Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo dohledat ekvivalenty těchto organizací v češtině, rozhodla jsem se v překladu použít názvy oficiální, tedy anglické *The American Legion* a *Veterans of*

---

¹⁴ PRESTON, Paul. *Franco*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2001, s. 446.

¹⁵ tamtéž

¹⁶ ÚSTAV PRO ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS UNIVERZITY KARLOVY. *Bonito korpus*. Počítačový program, 2012.

Foreign Wars of the United States, s vnitřní vysvětlivkou, že se jedná o vlastenecké veteránské skupiny.

V případě *CEE* (str. 381/22) jsem považovala za nutné použít celý název Evropského hospodářského společenství, neboť jsem se obávala, že zkratka EHS již v současnosti není v podvědomí cílového čtenáře. Zvažovala jsem možnost, že je tato zkratka použita a vysvětlena v předchozí části textu, kterou jsem nezpracovávala, ale vzhledem k tomu, že se poprvé vyskytuje až téměř na konci dvou zpracovávaných kapitol, věřím, že použití celého názvu není nadbytečné.

Další institucí, která se v textu objevila, bylo *Consejo de la Hispanidad* (str. 372/14, 372/15). Tato instituce je těžce dohledatelná i ve svém originálním znění, a to včetně internetu. Zmínku o ní, spolu s návrhem českého překladu, jsem našla v titulu *Franco* od autora Paula Prestona, ze kterého jsem čerpala již výše. Zde je instituce přeložena jako Hispánská rada, ovšem je tomu tak pouze v rejstříku díla. Ve vlastním textu se na jediném místě výskytu český výraz neobjevuje, je použit jen výraz originální, a dokonce bez vysvětlení. Přesto jsem se rozhodla ve své práci použít stejný překlad, zejména z toho důvodu, že se jedná o precedent, a že jsem ze stejného díla čerpala již při překladu jiného pojmu.

V případě výrazu *Bund Obrero Judeopolaco* (str. 371/13) jsem zvažovala zachovat, jako v originále, německé slovo *bund*, ale jelikož se mi nepodařilo dohledat zavedený překlad této strany/organizace a kvůli nedostatku informací jsem nemohla ani potvrdit návaznost na Bund jako Všeobecný dělnický židovský svaz v Litvě, Polsku a Rusku, jehož činnost měla ovšem zaniknout v roce 1920, překládala jsem raději doslovně jako Svaz polsko-židovských dělníků.

V textu se dále objevuje nevysvětlená zkratka JCA (str. 366/10). Přestože jsem hledala v předchozích kapitolách knihy, vysvětlení jsem nenašla. Ovšem v další části textu se vyskytuje jiná zkratka – JDC (str. 373/16) – s vysvětlením, že se jedná o *The Jewish Colonization Association*. Po dohledání zmíněných zkratk pomocí

elektronických zdrojů, jsem ale zjistila, že pro *The Jewish Colonization Association*, tedy Židovské kolonizační sdružení, se používá zkratka ICA, případně JCA¹⁷ a naopak zkratka JDC by odpovídala organizaci Amerického židovského spojeného distribučního výboru¹⁸. Po prostudování zmíněných materiálů a činností těchto organizací jsem došla k názoru, že se autorka originálu dopustila chyby, neboť autorem zmíněných zpráv skutečně je Židovské kolonizační sdružení, ale ani ve španělském překladu nemá zkratku JDC.

Z výše zmíněných důvodů jsem tedy při prvním výskytu zkratky JCA použila nejprve rozepsaný český ekvivalent, následně jsem uvedla zkratku JCA, jakožto zkratku oficiální, a do závorky jsem umístila oficiální anglické znění sdružení. Při dalším výskytu tohoto spojení v textu se jevílo stylisticky neadekvátnější uvést rozepsaný český název.

Problematičtější na dohledání byly některé organizace a instituce židovské. Některé oficiální názvy židovských komunit se mi dohledat nepodařilo:

Comunidad Israelita de Madrid

Comunidad Hebrea de Madrid

Federación de las Comunidades de Madrid, Barcelona, Ceuta a Melilla

Federación Sefardí de España

Federación de las Comunidades Judías

Federación Sefardí Mundial

---

¹⁷Židovské kolonizační sdružení. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2012 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDidovsk%C3%A9_koloniza%C4%8Dn%C3%AD_sdru%C5%BEen%C3%AD

¹⁸INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY VE SPOLUPRÁCI S ŽIDOVSKÝM MUZEEM V PRAZE. *Pomoc pro miliony: Příběh JOINT. Holocaust.cz* [online]. 2001-2011 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2004/02/joint

*Consejo Europeo de las comunidades judías - The European Council of Jewish Communities*¹⁹

Tyto názvy pravděpodobně svůj český ekvivalent dosud nemají, a proto jsem se rozhodla oficiální názvy těchto organizací a institucí ponechat, a do textu zakomponovat jejich obecný význam v rámci vnitřních vysvětlivek, případně ho umístěním do závorek.

Str. 378/20

„Max Mazim obtuvo en febrero de 1965 la aprobación como asociación privada, cambiando su nombre de Comunidad Israelita de Madrid a Comunidad Hebrea de Madrid. Al mes siguiente obtuvo reconocimiento oficial la federación de las Comunidades de Madrid, Barcelona, Ceuta y Melilla, que posteriormente se denominó Federación Sefardí de España.“

„Max Mazim obdržel v únoru 1965 povolení ke vzniku soukromého sdružení, když změnil původní název z *Comunidad Israelita de Madrid* na *Comunidad Hebrea de Madrid* (izraelská komunita v Madridu – hebrejská komunita v Madridu). V následujícím měsíci byla oficiálně uznána federace židovských komunit Madridu, Barcelony, Ceuty a Melilly – *Federación de las Comunidades de Madrid, Barcelona, Ceuta y Melilla*, která se později nazývala španělskou federací Sefardů – *Federación Sefardí de España*.“

V dalších případech jsem postupovala obdobně (str. 380/21, 382/23).

Názvy židovských teroristických skupin Irgun a Hagana (str. 377/18) (v originálu *Irgum* a *Haganah*), jsem dohledala v knize *Židé ve 20. století*²⁰. Jedná se o české ekvivalenty, proto v textu nemusí být vyznačené kurzívou.

---

¹⁹ *The European Council of Jewish Communities* [online]. 2011 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://www.ecjc.org/>

V případě pojmu *Falange* (str. 369/12, 372/14), jsem podle precedentů překládala jako Falanga, ale považovala jsem za vhodné pojem explicitovat, a doplnila jsem ho v prvním výskytu o vysvětlení, že se jedná o politickou stranu Španělska.

4.1.8. Intertextualita

V textu se také vyskytují odkazy autorky na jiné použité nebo zmiňované dokumenty. Bohužel v některých případech jsou nejednoznačné. Například v prvním odstavci (str. 366/9) ve větě: „*Para Alemania volverse contra los judíos era volverse contra ella misma (Stern, 1976, p. 322 y ss)*“²⁰. Věta není označená jako citace, mohlo by se tedy jednat o parafrázi. Odkaz je ale nefunkční, v rejstříku a bibliografii se další odkaz na výraz Stern vyskytuje jen v jednom případě, kde označuje osobu A. Sterna, ale jeho relace na použitý odkaz je nejasná a nedohledatelná. Mohlo by se také jednat o německý časopis Stern, jehož existenci jsem dohledala, ale s informacemi, které jsem měla k dispozici, není možné dosáhnout žádného podloženého výsledku. Rozhodla jsem se proto odkaz úplně odstranit, neboť se domnívám, že jeho absence textu neublíží, ale výskyt nefunkčního odkazu by mohl. Stejně jsem postupovala i v případě odkazu (*Stember, Ch, 1966, p. 53-62*) (str. 371/13).

Vyjádření autorky k těmto problémům se mi bohužel již získat nepodařilo.

V jiných případech má zdroj citace všechny potřebné náležitosti, ale objevuje se ve španělském, případně jinojazyčném znění.

V případě odkazu: „*Jewish Colonization Association, Rapport de la Direction Générale au Conseil d'Administration, 1935 en H. Avni, 1979, p. 249.*“ (str. 373-374/16), jsem se rozhodla zachovat odkaz ve stejném znění, pouze jsem přeložila výše podtržené části do českých ekvivalentů. Francouzská část odkazu totiž představuje originální znění dokumentu, pod kterým může být případně nalezen, a

---

²⁰GILBERT, Martin. *Židé ve 20. století: (ze všech končin světa)*. 1. vyd. Praha: Baset, 2003, s. 228. ISBN 80-86223-54-X.

dílo Avni, H.: *España, Franco y los Judíos*. Madrid, 1979., je umístěno v seznamu užitě literatury na konci knihy. Forma odkazu se mi proto zdá funkční pro případně další hledání.

Abych se vyhnula umístění dlouhých, a navíc cizojazyčných odkazů v textu, rozhodla jsem se přesunout odkaz do oblasti poznámky pod čarou.

V dalším případě, tedy u výskytu odkazu Naciones Unidas, *Actas oficiales de la Asamblea General, Sesiones Plenarias*, Nueva York, 1949, str. 378/ , jsem zjistila, že se jedná o obecný odkaz na oficiální akta Organizace spojených národů, který lze snadno přeložit do českého znění. Překládala jsem tedy jako „Organizace spojených národů, *Oficiální akta plenárního zasedání*, New York, 1949.“. Odkaz jsem stejně jako v předchozím případě umístila do oblasti poznámky pod čarou.

Více odkazů na publikace je také soustředěno na straně 379/(20).

„ ... (A. Bernárdez Cantón, *Legislación eclesiástica del Estado (1938-1964)*, Madrid, 1965, s. 81, 251, 263, 452. Sobre la posición política de España después de la Segunda Guerra Mundial veáse Shlomo Ben-Ami, *España de la Dictadura a la Democracia, 1936-1977*. Veáse también *Leyes políticas españolas fundamentales*, Ed. por E. Tierno Galván. Madrid, 1979).“

Zde jsem se opět snažila dohledat existenci českých vydání, ovšem ani jedna z publikací český překlad dosud nemá. Zvažovala jsem zmínění případných anglických překladů, vzhledem k postavení anglického jazyka v Evropě, ale ani po důkladném hledání jsem se nedopátrala žádných výsledků. Vzhledem k tomu, že se jedná o literaturu, kterou autorka doporučuje k dalšímu prohloubení znalostí tématu, ale která existuje zřejmě jen v originálním španělském znění, rozhodla jsem se výše zmíněné odkazy z textu vyřadit. Vzhledem k tomu, že odkazy jsou umístěny v závorce jako dodatek k předcházející větě, nečiní jejich odstranění žádné potíže pro návaznost textu.

4.1.9. Vlastní jména zeměpisná a jejich české ekvivalenty

V textu se objevil výčet následujících španělských měst a území: *Barcelona, Madrid, Málaga, Sevilla, Alicante, Marbella, Torremolinos, Mallorca, Canarias, Ceuta, Melilla*. Geografické názvy se ne vždy přenesou do cizí kultury ve své původní podobě, proto bylo nutné dohledat případnou existenci českých ekvivalentů.

Po konzultaci *Ilustrovaného atlasu světa pro nové století*, nakladatelství *Reader's Digest Výběr*²¹, a dalších pramenů, jsem ponechala všechny tyto názvy v původní podobě, tedy až na *Canarias*, které jsem tradičně přeložila jako Kanárské ostrovy a *Málagu*, která v češtině pozbývá přízvuku. V případě výskytu jmen v jiném pádě než nominativu jsem skloňovala podle českých pravidel a úzu, například: Malaga – v Malaze. Město *Tánger* (str. 372/14) se stejně jako Malaga píše v češtině bez přízvuku, tedy jako Tanger.

V textu se také vyskytuje vlastní jméno Chelmo (str. 371/13), které jsem identifikovala jako polské město a zároveň název blízkého nacistického vyhlazovacího tábora Chełmno. Zde jsem si dovolila zachovat variantu s polským znakem ł, jejíž užití, dle mého názoru, vyvolává správné konotace, aniž by jinak ovlivňovalo vyznění či stylistickou úpravu textu. Užití tohoto tvaru lze dohledat i v dalších českých textech.²²

Dále se v textu objevilo město *Salónica* (str. 377/19), které ve španělštině můžeme najít také pod názvem *Tesalónica*, a které v českém ekvivalentu známe jako Soluň.

---

²¹ *Ilustrovaný atlas světa pro nové století*. 1. vyd. Praha: Reader's Digest Výběr, 1999, 323 s. ISBN 80-861-9608-9.

²² *ÚSTAV PRO ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS UNIVERZITY KARLOVY. Bonito korpus. Počítačový program*, 2012.

4.2. Problematika morfoložická

4.2.1. Antropomastika

4.2.1.1. Skloňování vlastních jmen španělských

Z morfoložického hlediska jsem se potýkala převážně se skloňováním španělských osobních jmen, která mohou být riziková, neboť se zpravidla skládají z více částí, než jména česká, i když v případě historických nebo populárních osobností, bývají často uvedena ve zkrácené formě podle zavedeného úzu. Jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR ohledně této problematiky uvádí:

„Jde o víceslovná (zpravidla dvouslovná) příjmení bez spojovníku, ve kterých jednotlivé složky nejsou spojeny žádným z výrazů uvedených v odstavci 1.1 (předložka, člen apod.). V příručce M. Knappové Naše a cizí příjmení v současné češtině autorka uvádí, že jde převážně o jména španělská složená z dědičného příjmení po otci a po matce. Doporučuje zde skloňovat obě části příjmení, ale nevyklučuje ani skloňování pouze druhé složky, zejména tam, kde by bylo jméno obtížně začlenitelné do českého skloňovacího systému (Manuel Fagundes Telles – 2. p. Manuela Fagundese Tellese (či Manuela Fagundes Tellese)).“²³

Podle těchto pravidel jsem tedy skloňovala například jméno Ramón Serrano Suñer v instrumentálu jako (kým) Ramónem Serranem Suñerem (str. 372/15).

Další problém pak tvoří osobní jména tvořena předložkou. Příručka uvádí:

„Pokud předložka rozvíjí víceslovné příjmení (nejde tedy jako v předchozím případě o typ jméno + předložka/člen/jiný podobný výraz + příjmení), za základ se považuje první část příjmení (před předložkou/spojkou/členem) a ta se skloňuje. Předložka/spojka/člen a druhá část příjmení se ponechává nesklonná: Gómez de

---

²³ ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Osobní jména víceslovná. *Internetová jazyková příručka*[online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=326>

Avellaneda, Julien Ofrey de La Mettrie: 2. p. Gómeze de Avellaneda, Juliena Ofreye de La Mettrie. “²⁴

Překládala jsem tedy například *generál Espinosa de los Monteros* (str. 368/11) v dativu jako (komu) *generálu Espinosovi de los Monteros a José de Rojas* (str. 374/16) v genitivu jako (koho) *Josého de Rojas*.

4.2.1.2. Skloňování vlastních jmen nešpanělských

Ohledně případu *papežský vyslanec Cicognani* (str. 369/12) v instrumentálu jsem skloňovala podle vzoru ze zmíněné příručky jako (kým) *papežským vyslancem Cicognanim*, stejně jako případ *Halevi/Halevim*²⁵.

4.3. Problematika stylistická

Jak jsem již prezentovala v oddílu 3. Překladatelská analýza, řadí se text do odborného funkčního stylu s prvky populárně-naučného stylu. Autorka v souladu s obecně požadovanými nároky na tento styl volí jako hlavní slohový postup postup výkladový. Autorka při výkladu nepoužívá ani první osobu singuláru ani plurál skromnosti, neboť koncipuje text jako nezaujatou prezentaci objektivních událostí a skutků, nikoliv jako své názory a stanoviska na tyto události, díky čemuž také nepotřebuje používat jiný slohový postup, než ten výkladový.

Nicméně jak jsem již poznamenala výše, v některých momentech zcela nečekaně toto pojetí díla mění. Ve větě : „*La vida cotidiana de los judíos en nuestro país durante los primeros días de la Segunda Guerra...*“ (str. 372/14) a v souvětí: „*Sin embargo aunque parece que las cifras son exageradas, la forma en que nuestro país*

---

²⁴ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Osobní jména víceslovná. *Internetová jazyková příručka*[online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=326>

²⁵ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Osobní jména mužská zakončená ve výslovnosti na [-i, -í]: Jména zakončená v písmu i ve výslovnosti na -i. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=323>

se ocupó de ellos fue un indicador de su actitud hacia la totalidad del pueblo judío“.
(str. 374/16), se vyskytuje přivlastňovací zájmeno nuestro – naše, tedy ještě konkrétněji spojení *nuestro país* – naše země/náš stát. V prvním případě je stylistické vyznění věty ještě poměrně neutrální, dalo by se snadno nahradit slovem Španělsko, což je řešení, které jsem přijala v překladu.

U druhého příkladu jsem již pocítovala jistou expresivitu, který se mi zdál být projevem národní hrdosti, což není prvek u španělských textů neobvyklý. Na druhou stranu v jiném souvětí: „*Tampoco las (fuerzas) favorables eran lo bastante poderoso para promover una política generosa tal como la que España trató de atribuirse más tarde* (str. 374/17),“ se naopak zdá, že poukazuje na jisté šmouhy na štítu španělského státu.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o ojedinělé a poměrně snadno řešitelné příklady, rozhodla jsem se v obou případech ponechat jistou míru příznakovosti. Překládala jsem:

„Ní méně ačkoliv se zdá, že jsou tato čísla přehnaná, tak způsob jakým se země o uprchlíky postarala, jednoznačně ukazuje, jaké bylo její stanovisko k celé židovské obci.

„...ale ani příznivců nebylo dostatek pro vyvolání tak velkorysé politiky, jakou si Španělsko snažilo připsat v pozdější době.“

Ze stylistické stránky jsem se také snažila zachovat výpravný ráz textu tak, aby se i překlad dobře a plynule četl. Pro zachování čtivosti jsem používala například již zmíněné dělení větných celků tam, kde to bylo kvůli rozdílům v interpunkci, případně jiných syntakticko-gramatických rozdílům ve španělském a českém jazykovém systému, potřebné. Také jsem ve větách často měnila slovosled, což je ale samozřejmé už například proto, že v českém systému zpravidla přivlastek předchází rozvíjející větný člen a ve Španělštině je to spíše naopak.

5. Překladatelská metoda

Pro kvalitní překlad je důležité si uvědomovat různé aspekty ovlivňující text, jak v případě originálu, tak překladu. Každý funkční styl má svá typická úskalí i své výhody, proto je potřeba, aby si překladaatel v první řadě uvědomoval, co překládá, pro koho překládá, v jaké kulturní situaci překládá, apod., což jsou právě informace, které nám poskytne překladatelská analýza, a tak nám umožní zvolit správný přístup a prostředky k překladu.

V mém případě mě analýza textu upozornila na nutnost respektování překladatelské tradice, a v jiných případech naopak na možný výskyt pojmů, které dosud nemají český precedent. Vzhledem k tomu, že text vznikl v poměrně nedávné době, a že se autorka drží žánrových charakteristik platných pro tento typ literatury, nemusela jsem při překladu řešit problémy, které vznikají při případech, že texty tento fakt nesplňují.

Jako metodu překladu jsem tedy zvolila funkční reprezentaci originálu založenou na stylu autorky díla, ovšem do míry, která není v konfliktu s platnými žánrově-stylistickými normami v českém prostředí. Jako hlavní charakteristiku stylu autorky jsem ustanovila příjemnou plynulost a čtivost textu. Pro jejich zachování jsem se rozhodla v rozhodujících případech nelpět na formální stránce díla a soustředit se na zachování jeho idejí materializovaných v odpovídající stylistické podobě.

6. Závěr

Cílem tohoto překladu bylo vytvořit obsahově bezchybný protějšek k původnímu textu, zachovat jeho formální stylové kvality a přizpůsobit ho českému čtenáři, aby pro něj bylo čtení také komfortní.

Abych dosáhla tohoto cíle, musela jsem místy rozvolnit zhuštěná souvětí do menších celků, neboť některé gramatické kategorie ve španělštině umožňují vytvářet předlouhá souvětí, aniž by výhradně musely text učinit nepřehledným, ale nedají se vždy v této formě vhodně převést do češtiny.

Dále bylo pro zkvalitnění překladu potřeba často nahlížet do odborné literatury a porovnávat vyskytující se překladové ekvivalenty, přesto se ale obávám, že jsem nakonec několikrát musela přistoupit ke kompromisům, jejichž hlavním důvodem byla nemožnost dohledat porovnání v relevantním materiálu, a v některých případech i úplná absence materiálů k porovnání.

Tato bakalářská práce mě utvrdila v přesvědčení, že i na pohled nekomplikovaný čtivý text v sobě může skrývat mnoho překladatelských problémů, mnoho hodin práce a mnoho cenných zkušeností.

7. Bibliografie

PRIMÁRNÍ ZDROJ:

BEL BRAVO, María Antonia. *Sefarad: los judíos de España*. Madrid: Sílex, c1997, s. 365-383. ISBN 84-7737-062-1.

LINGVISTICKÉ PŘÍRUČKY, SLOVNÍKY:

BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, DUBSKÝ Josef, KRÁLOVÁ Jana. *Moderní gramatika španělštiny*. Fraus. 1999. 246 s. ISBN 80-7238-054-0

ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. 442 s. ISBN 978-80-7235-413-9.

GREPL, Miroslav, et al. *Příruční mluvnice češtiny*. 2008. Praha : Lidové noviny. 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

HLAVSA, Zdeněk. *Pravidla českého pravopisu: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998, 391 s. ISBN 80-200-0475-0.

KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012. 145 s. ISBN 978-80-7308-404-2.

Nový akademický slovník cizích slov A-Ž. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2.

ELEKTRONICKÉ PŘÍRUČKY A SLOVNÍKY:

Wordreference: Online Language Dictionaries [online]. [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://wordreference.com/>

LINGEA. *Lexicon 5 Španělský velký slovník*. Počítačový program, 2003.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *DICCIONARIO DE LA LENGUA ESPAÑOLA* [online]. Vigésima segunda edición. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.rae.es/rae.html>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ, AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

ODBORNÉ PUBLIKACE HISTORICKÉ:

PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. 1. vyd. Editor Arnulf H Baumann. Praha: Kalich, 2000, 201 s. ISBN 80-701-7205-3.

ELLWOOD, Sheelagh. *Franco: člověk, voják, diktátor*. Vyd. 1. Překlad Marie Pokorná. Brno: Books, 1999, 264 s. Bonus A - Memorabilia. ISBN 80-724-2062-3.

GILBERT, Martin. *Židé ve 20. století*. 1. vyd. Překlad Ivan Brož. Praha: Baset, 2003, 375 s. Bonus A - Memorabilia. ISBN 80-864-1032-3.

PRESTON, Paul. *Franco*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Radim Klekner, Luboš Heger. Praha: BB art, 2001, 706 s., [24] s. obr. příl. Bonus A - Memorabilia. ISBN 80-725-7619-4.

CITOVANÉ ZDROJE:

Deklarace o náboženské svobodě Dignitatis Humanae. [online]. [cit. 2012-05-10]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_cs.html

EVROPSKÁ UNIE. *EUR-Lex: Přístup k právu Evropské unie* [online]. 1998-2012 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/cs/index.htm>

GILBERT, Martin. *Židé ve 20. století: (ze všech končin světa)*. 1. vyd. Praha: Baset, 2003, s. 228. ISBN 80-86223-54-X.

Kronika lidstva. 7. vyd. Praha: Fortuna Print, 2003, s. 971. ISBN 80-7321-068-1.

ODDĚLENÍ SOUČASNÉ LEXIKOLOGIE A LEXIKOGRAFIE ÚJČ AV ČR, v. v. i. *Databáze heslářů* [online]. 2005-2012. [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php>

Pomoc pro miliony: Příběh American Jewish Joint Distribution Committee. INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY VE SPOLUPRÁCI S ŽIDOVSKÝM MUZEUM V PRAZE. *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2004/02/joint

Sefarad. Los judíos de España. SÍLEX. *Sílex ediciones* [online]. [cit. 2012-05-02]. Dostupné z: <http://www.silexediciones.com/Shop/Detail.aspx?id=58>

Sílex ediciones. In: [online]. [cit. 2012-05-02]. Dostupné z: http://es.wikipedia.org/wiki/S%C3%ADlex_ediciones

The European Council of Jewish Communities [online]. 2011 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://www.ecjc.org/>

UNIÓN EUROPEA. *EUR-Lex: El acceso al Derecho de la Unión Europea* [online]. 1998-2012 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/es/index.htm>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Velká písmena – jména živých bytostí a přídavná jména od nich odvozená. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=181&dotaz=velk%C3%A1%20p%C3%ADsmena>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Velká písmena – organizace (státy, správní oblasti, zastupitelské sbory, ministerstva, školy, divadla apod.): Ministerstva. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=188#nadpis12>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Osobní jména víceslovná. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=326>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Osobní jména mužská zakončená ve výslovnosti na [-i, -í]: Jména zakončená v písmu i ve výslovnosti na -i. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=323>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, V. V. I. Uvozovky. *Internetová jazyková příručka* [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>

Židovské kolonizační sdružení. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2012 [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDidovsk%C3%A9_koloniza%C4%8Dn%C3%AD_sdru%C5%BEen%C3%AD

OSTATNÍ:

ÚSTAV PRO ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS UNIVERZITY KARLOVY. Bonito korpus. Počítačový program, 2012.

Ilustrovaný atlas světa pro nové století. 1. vyd. Praha: Reader's Digest Výběr, 1999, 323 s. ISBN 80-861-9608-9.

8. Příloha

Příloha obsahuje vložený text originálu.

expansión cultural, y de las programadas por el Ministerio de Estado en el año 1933, en la línea del sefardismo económico, propuesto anteriormente por José María Doussinague, ningún programa concreto se llevó a cabo, estando todo empantanado cuando comenzó la Guerra Civil.

En el mes de octubre del año 1932 se envió al Ministerio de Estado un largo informe procedente de Bulgaria, en el que se especificaba el plan de actuación que la República debía llevar a cabo con los sefardíes de los Balcanes. En él, Agustín de Foxá proponía la creación de escuelas y bibliotecas, organización de ciclos de conferencias y proyecciones cinematográficas, venta de discos españoles, subvenciones a la prensa sefardí, representaciones de teatro, así como un programa completo para rescatar la cultura sefardí; y, por último, la creación de Cámaras de Comercio, consiguiendo colaboradores dentro de las propias comunidades sefardíes.

Todos estos medios de actuación variaban de país a país y denotaban muy pocos progresos en relación a los anteriores planes de actuación propuestos por Ernesto Giménez Caballero y José María Doussinague. Se llegaba a la conclusión de que no sólo el nacionalismo de los países balcánicos constituía un obstáculo para la labor a desarrollar por España, sino también el movimiento sionista. Si el primero era un escollo insalvable en Grecia y en Turquía y, de menor envergadura, en Bulgaria, Rumanía o Yugo eslavía, el movimiento sionista sí era un factor a tener en cuenta, ya que por su auge entre aquellas comunidades de sefardíes y judíos de los Balcanes, la labor de la Alianza Israelita Universal había llegado a fracasar. Había por tanto que llegar a un acuerdo con los jefes del movimiento sionista y convencerles de que la obra española era meramente espiritual, sin mira política alguna, inculcándoles igualmente que el castellano modernizado les abriría inmensos e insospechados horizontes espirituales, poniéndolos en relación con la civilización del Occidente europeo y con las repúblicas de la América española. Agustín de Foxá invitaba a la labor de expansión cultural, pero dando a conocer los nuevos factores que en ese momento la iban a condicionar. El informe era muy ecuaníme, sin demasiado idealismo, pero nada utilitarista.

El primero y único intento oficial para llevar a cabo una política sefardí durante la II República se plasmó en la Orden Circular de 27 de febrero de 1933. Fue ésta una declaración de intenciones. Más que la puesta a punto de una política a seguir, era poner en funcionamiento el artículo 23 de la Constitución de la República. En efecto, la Orden de referencia abarcaba dos cuestiones principales pero distintas. La primera, más importante por su magnitud y por incluir la segunda, consistía en el propósito precisado en el artículo 23 de la Constitución, sobre que la ley estableciera la adquisición de la nacionalidad española a las personas de origen español residentes en el extranjero. La segunda consecuencia, y en relación con lo antes legislado sobre la materia, era el proyecto de una disposición legal mediante la cual los antiguos protegidos sefardíes pudiesen adquirir la nacionalidad española. En el origen de la misma se encontraban una serie de precedentes, como eran por una parte las numerosas peticiones de nuevas prórogas al Real Decreto de 20 de diciembre de 1924 sobre la naturalización de los sefardíes, que antes hemos puesto de relieve; por otra parte estaban los informes y estudios promovidos por la Junta de Relaciones Culturales desde 1929 para llevar a cabo una política de acercamiento hispano-sefardí, etc.

La cuestión es que con la promulgación de la Constitución de la República, la comunidad sefardí de Madrid, así como la de Barcelona, tuvieron mayor libertad de movimientos y se organizaron mejor que en años precedentes. La comunidad de Madrid, cuyos estatutos datan de 1917, la componían unos cuarenta y cinco miembros en el año 1932, muchos de los cuales procedían de países del centro y del este de Europa: Alemania, Austria, Hungría, Polonia y Rumanía. Sin embargo, la mayor parte de los judíos, especialmente los más ricos, no quisieron que se les asociara con la sinagoga.

LA SITUACIÓN DE ENTREGUERRAS Y SU REPERCUSIÓN EN ESPAÑA

Por los años treinta Alemania era la potencia europea más fuerte desde el punto de vista económico, militar y cultural, y su ataque a los

judíos, de 1933 a 1945, es el acontecimiento fundamental de la historia judía contemporánea. En muchos aspectos es todavía un episodio misterioso: no en lo que se refiere a los hechos, que han sido documentados en desconcertante cantidad, sino en lo relativo a las causas. Alemania era con mucho la nación mejor educada del mundo. Fue la primera que alcanzó la alfabetización adulta universal. Entre 1870 y 1933 sus universidades fueron las mejores del mundo prácticamente en todas las disciplinas. ¿Por qué esta nación tan civilizada se volvió contra los judíos en una exhibición de brutalidad de semejantes proporciones? En el siglo XIX el destino de Alemania y los judíos estuvo estrechamente enlazado. Los dos pueblos se ayudaron enormemente el uno al otro. Entre las muchas cosas que compartían cabe mencionar una consagración casi fanática al saber. La cultura judía contemporánea tenía un marco esencialmente germánico. Por ejemplo, desde su creación hasta 1933 Alemania ganó más premios nobel que otro país cualquiera, alrededor del 30% del total, pero de ellos un tercio correspondió a judíos, y en Medicina el porcentaje fue aún mayor. Para Alemania volverse contra los judíos era volverse contra ella misma (Stern, 1976, p. 322 y ss).

La única explicación posible al crimen más grande de la Historia puede estar en lo que supuso para Alemania la derrota de 1918. La guerra acostumbó a los hombres a la violencia, y el antisemitismo soterrado hasta entonces explotó de una forma incontenible. La violencia fue el árbitro de los veinte años de entreguerras. Tanto la izquierda como la derecha recurrieron a ella. Lenin y Trotsky establecieron la pauta en 1917. Los aliados e imitadores comunistas siguieron el ejemplo en Alemania, entre 1918-1920. En Rusia, el recurso a la violencia favoreció a la izquierda, en Alemania a la derecha. Y Hitler ascendió sobre este fondo creado por la violencia de los extremistas.

Cuando Hitler asumió el poder en 1933, empezaron a llegar a España refugiados judíos de Alemania y Polonia, modificando la comunidad en el número de miembros y en su organización. El creciente peligro que surgía en Alemania impulsó a la JCA a enviar a España un emisario especial para que examinara las posibilidades de volver a establecer más refugiados. Su informe hablaba de las muchas

dificultades que planteaba la inmigración en masa de judíos como consecuencia de la tensa situación política y de la crisis económica. El informe no restaba importancia a la propaganda antisemita y a la debilidad básica de organización del comité local de inmigración. A pesar de todas estas dificultades, el emisario recomendaba que se debían seleccionar cuidadosamente y mandar a España entre cincuenta y cien familias, y que *Ezra* debería ayudarles a establecer talleres independientes. Se aceptó la recomendación y en 1935 enviaron a España sesenta inmigrantes, la mayor parte de ellos cabezas de familia. En torno a las comunidades de Madrid y Barcelona se congregaron estos judíos que huyeron de la barbarie nazi y pudieron instalarse en España. No obstante, la comunidad que vio aumentar de una forma llamativa el número de sus miembros fue la de Barcelona, que en 1936 la formaban unas cinco mil personas.

Como era de esperar, la llegada de judíos alemanes a España fue noticia en los medios de comunicación extranjeros, y cada uno de ellos enjuició esta acción de distinta manera. Para algunos pareció una ironía de la historia que fuera precisamente España lugar de refugio de los judíos alemanes, cuando siempre se le había conocido por el país de la Inquisición y de la expulsión de los judíos. Para otros, con su gesto había ganado el cariño y la simpatía de los judíos en general. Se destacaba el hecho de que el gobierno republicano y la prensa liberal habían dispensado una buena acogida a esos inmigrantes que buscaban refugio ante el temor nazi; igualmente se resaltaba el número de refugiados que habían podido entrar en España desde 1933 a 1935; las cifras variaban desde tres mil a veinte mil, haciéndose notar que solamente en Barcelona se habían radicado tres mil trecientas familias. Y las salidas de judíos de Alemania fueron aumentando hasta el año 1935 de una forma constante, al compás de las noticias de prensa que hablaban de la "apertura" de España. El Ministerio de Estado se tuvo que pronunciar en este sentido, señalando que otros ministerios, especialmente el de Trabajo, tendrían que decidir, pues la primera cuestión a resolver era si se debía permitir la entrada de un fuerte contingente de brazos, habiendo cerca de ochocientos mil desempleados en el país.

Otro asunto importante era el referente a la incorporación de los judíos a las filas del ejército nacional. En febrero de 1938, Carlos Miranda propuso una línea de flexibilidad, siempre teniendo presente la posibilidad de utilización de las colectividades en un futuro, no perdiéndose la labor que se había llevado a cabo desde 1924. Parecía un contrasentido, según él, obligarles a luchar por una causa como la de la nueva España, que les condenó al destierro, y por una religión que no era la suya. A su juicio, cabía aplicar la misma solución que a los reclutas movilizados, residentes en América, que no estaban obligados a incorporarse a filas sino a título voluntario. Además, como después declaró al general Espinosa de los Monteros, no convenía crear un problema interno, haciendo entrar en España a judíos para luchar cuando Alemania, Italia y los países centroeuropeos rechazaban ya a los judíos. Una vez cumplido el servicio militar tendrían la pretensión de instalarse en España, y esto no era deseable. Existían también relaciones comerciales entre muchos españoles y Alemania. En caso de dificultades, las circunstancias no aconsejaban una intervención energética ante las autoridades del *Reich*, a lo sumo una gestión de pura fórmula. Por ello se preguntaba ¿nos es lícito exigirles un estricto cumplimiento de sus deberes militares para no darles después una protección eficaz y completa? En Burgos se consultó al Ministerio de Defensa Nacional, que contestó que se podían hacer extensivos a los sefardíes de Oriente los beneficios del Decreto Ley de 26-X-1935, y el Reglamento de aplicación de 3 enero de 1936 que permitía la exención del servicio militar a cambio del pago de unas cuotas, armonizando la conveniencia de que dichos individuos conservasen la nacionalidad con la de su contribución al esfuerzo de la causa nacional.

Durante la Guerra Civil, en la zona republicana la situación había sido sensiblemente distinta. La simpatía de las comunidades judías mundiales por la causa republicana condujo a un alistamiento numeroso de judíos en las Brigadas Internacionales, pero el desarrollo de la Guerra impidió la consolidación de las comunidades judías también en la zona republicana, a pesar de la simpatía demostrada por buena parte de los judíos de estas comunidades. Las sinagogas de Madrid y Barcelona se cerraron. El apoyo de las autoridades republicanas fue

evidente en los diferentes planes que se formularon para acoger o impulsar todo el tema sefardí. Un aspecto a destacar de la política republicana fue el deseo de estar presente en el Congreso Mundial Sefardí, que se iba a celebrar en Amsterdam en mayo de 1938, preparando folletos de propaganda para atraer en un futuro capitales y especialistas judíos, presentando a Franco como azote de los judíos y a la República como filojudía.

Estos hechos, de los que tuvo conocimiento el gobierno de Franco, aumentaron la enemistad nacionalista contra los judíos. Años después, el Director General de Política Exterior afirmó ante el nuncio Cicognani que, durante la guerra civil, los judíos españoles que entraron en España en época de la República, “todos sin excepción”, estuvieron en contra del general Franco y, con su victoria, hubieron de marcharse para evitar las sanciones del caso. Al final de la guerra apenas si quedaban cien familias judías en Madrid y Barcelona. La Constitución y Leyes de la República fueron suprimidas, desapareciendo con ellas la libertad de cultos.

Los meses que transcurrieron desde el final de la Guerra Civil hasta el inicio de la Guerra Mundial siguen en esta misma línea. Los servicios de Propaganda del estado español, controlados por los alemanes a través de la Falange, seguían demostrando hostilidad hacia los judíos.

LA II GUERRA MUNDIAL, ESPAÑA Y LOS JUDIOS

Durante los doce años de poder de Hitler los judíos fueron víctimas tanto de súbitos actos de violencia irreflexiva como de sistemática crueldad oficial, mezcla típica de su personalidad. En una conversación privada con el mayor Josef Hell en 1922, que transcribe Johnson, dijo que si conquistaba el poder, “la aniquilación de los judíos será mi primera y principal tarea..., una vez que el odio y la lucha contra los judíos se movilicen realmente, es inevitable que su resistencia se derrumbe en poco tiempo. No pueden protegerse, y nadie vendrá a defenderlos”. Explicó al mayor Hell su creencia en que todas las revoluciones necesitaban un centro de hostilidad, para concentrar “los

sentimientos de odio de las grandes masas". El había elegido al judío no sólo por antisemitismo personal, sino también por un cálculo político racional: "la batalla contra los judíos será tan popular como exitosa". La conversación con Hell es sobremana esclarecedora porque ilustra el dualismo del impulso antisemita de Hitler, su mezcla de odio emocional y frío razonamiento.

Durante los seis primeros años de su gobierno, todavía en tiempo de paz, hubo una oscilación constante entre las dos formas de perseguir al judío. Cuando empezó la guerra, el método del aniquilamiento racional y sistemático se impuso. Hasta el estallido de la guerra, su argumento para perseguirlos era que como los judíos se habían dedicado durante generaciones a defraudar al pueblo alemán, carecían de derecho moral sobre su propiedad, y las medidas destinadas a arrebatársela eran nada más que un acto de reparación moral, gracias a lo cual la riqueza regresaba al lugar de origen: el Reich. Con la guerra, se le sumó un nuevo argumento: los judíos son los responsables de que haya estallado el conflicto, con lo cual tampoco tenían derecho moral a su propia vida.

En teoría, los gobiernos británico y norteamericano simpatizaban con los judíos, pero en la práctica les aterrizaraba la posibilidad de que una política agresivamente favorable a los judíos indujese a Hitler a ordenar una expulsión masiva de judíos, a quienes aquellas potencias se verían obligadas, por razones morales, a absorber. Para los nazis, la emigración era siempre un factor de la *Solución Final*, y aunque el conjunto de las pruebas parece demostrar que Hitler estaba decidido a asesinar a los judíos antes que a exportarlos, era perfectamente capaz de modificar su política para molestar a los aliados si éstos le ofrecían la oportunidad. La cuestión era que ninguna de las dos potencias estaba dispuesta a salvar vidas judías aceptando un elevado número de refugiados.

Es cierto que Estados Unidos podría haber recibido a gran número de refugiados judíos. De hecho durante el período bélico sólo se aceptó al 10% del número permitido por la ley de cuotas. La razón de esa actitud fue la hostilidad pública. Todos los grupos patrióticos desde la Legión norteamericana a los Veteranos de las Guerras en el

Exterior, exigieron que se impidiese totalmente la inmigración. Hubo más antisemitismo durante la guerra que en cualquier otro período de la historia norteamericana. Según las encuestas, en 1942 se veía a los judíos como una amenaza más grave para Estados Unidos que la que pudiera provenir de otro grupo cualquiera, después de los japoneses y los alemanes. Por ejemplo, entre 1942-1944 todas las sinagogas del distrito de Washington Heights, en Nueva York, fueron profanadas (Stember, Ch, 1966, p. 53-62).

La noticia del programa de exterminio era conocida desde mayo de 1942, cuando el Bund Obrero Judeopolaco recibió informes verificados de dos miembros judíos del Comité Nacional Polaco de Londres. Estos informes incluían descripciones de los camiones de gas de Chelmo, y la cifra de setecientos mil judíos que ya habían sido asesinados. El *Boston Globe* lo publicó bajo el titular "Asesinatos masivos de judíos en Polonia superan la cifra de setecientas mil personas", pero sepultó la noticia en la página doce. El *New York Times* afirmó que era probablemente la más grande matanza masiva de la historia, pero le concedió sólo cinco centímetros. En general, las noticias acerca del *Holocausto* merecían escasa atención. Además en Estados Unidos se tropezaba con mucha resistencia para aceptar el hecho mismo del *Holocausto*, se pensaba que era propaganda. Sin embargo, los soldados norteamericanos se enfurecían cuando la gente de su propia patria rehusaba creer lo que ellos habían visto. Era, en general, lo que pasaba en todos los países. El mundo calló. ¿Qué pasó en España?

La situación económica y política de ésta durante la guerra, y su actividad respecto al Eje y a los Aliados fueron decisivas para determinar la medida en que podría ofrecer refugio a los judíos. El hambre, el racionamiento y la destrucción causados por la Guerra Civil fueron factores que impidieron a España acoger un mayor número de inmigrantes durante largos espacios de tiempo. Las luchas internas y la supresión de los republicanos que llevaron a la cárcel a decenas de miles de españoles, deberían haber hecho desconfiar a los refugiados de poder encontrar residencia permanente y libertad de movimientos. Sin embargo, según mejoraban las condiciones generales, sobre todo

en las últimas etapas de la Guerra, estas dificultades se fueron reduciendo, y con ello se hizo más viable acoger a las víctimas del nazismo.

En esta época de cenit alemán, y a pesar de ser España un país del Eje, el Gobierno Español se negó a introducir leyes antisemitas, ni siquiera en Tánger, aunque en los servicios y operaciones del Consejo de la Hispanidad, a las que había dado su visto bueno Himmler a su paso por Madrid, figurara la propaganda antijudía. La vida cotidiana de los judíos en nuestro país durante los primeros días de la Segunda Guerra Mundial se vio ensombrecida por las actividades de Falange y la presencia de los nazis. Virulentos desfiles y marchas acompañados de ritos fascistas, noticias difundidas por radio y prensa que se inclinaban en favor del Eje, y calles llenas de civiles alemanes y de personal del Ejército que estaba de visita, configuraban el ambiente que se extendía por España. El antisemitismo encajaba perfectamente en esta estructura. De hecho se volvieron a imprimir muchas ediciones de la literatura antisemita clásica como son *Mein Kampf* de Hitler y *El judío internacional* de Henry Ford, que encontraron gran número de lectores, además de la ponzoñosa propaganda que contenían muchos impresos que se hicieron circular en la época. También dieron excesiva importancia a los judíos las frecuentes incitaciones que aparecían en la prensa diaria contra los del Norte de África, por parte de sus vecinos musulmanes.

Este comportamiento hostil despertó el temor de que se produjeran actos de represión contra los judíos. En 1940 corrió el rumor por la comunidad de los Estados Unidos de que España estaba a punto de expulsar a todos los judíos que habían llegado después de 1931. Se pidió a uno de los jefes de la comunidad de Lisboa que investigara la cuestión. En su informe, escrito después de una visita a la Península y Norte de África, mencionó la existencia de una gran discriminación contra los judíos del Marruecos español y la propaganda antisemita de Falange, alentada por el ministro de la Gobernación, Ramón Serrano Suñer. Pero el investigador de Lisboa no pudo encontrar indicios de expulsión o legislación alguna dirigida en especial contra los judíos. En 1941 lo verificó un refugiado judío en Madrid, que había estado informado sobre la situación de España desde que estalló la Guerra. El

hecho de que se exigiera a los judíos -como a todo el mundo- inscribirse en la Policía y declarar su religión, despertó cierta preocupación y se dieron casos aislados de brutalidad policial contra ellos. Sin embargo, este refugiado no encontró ninguna ley concebida de una manera específica en contra de los judíos. Antes bien, corrían rumores en Madrid de que Franco había rechazado la petición alemana de poner en vigor las Leyes de Nuremberg, y la actividad comercial judía continuó sin restricciones. El servicio de propaganda del Consejo de la Hispanidad distribuirá e imprimirá propaganda antijudía hasta bien entrado el año 1943.

La relación de España con la Alemania nazi durante la Guerra no era la de un vasallo sometido a la fidelidad de su señor. Aún en los momentos en que los alemanes amenazaron con la fuerza, Franco consiguió mantener su independencia, lo que le permitió obtener mayores privilegios. Y no cabe duda que, gracias a esa situación, nuestro país pudo ayudar a rescatar judíos. Además, al aumentar la influencia de los Aliados sobre él, se vio obligado a su vez a hacer concesiones que le devolvieran su posición neutral. En estas condiciones, los Aliados pudieron animar a España para que hiciera lo posible por salvar vidas de judíos.

Dos creencias muy extendidas pueden haber reforzado la actitud de España para el rescate de judíos. Una estaba relacionada con el supuesto origen judío de Franco, factor que para los alemanes habría hecho comprensible que España interviniera en favor de este pueblo. La otra estaba relacionada con la influencia judía en Occidente, que tanto comentaba la propaganda alemana. A medida que los Aliados iban ganando posiciones, España estaba deseosa de granjearse favores, y tal vez prestar ayuda a los judíos hubiera sido un modo de obtenerlos. Esto tuvo especial importancia cuando los nazis intensificaron su lucha contra el pueblo judío. La maquinaria del *Holocausto* entró en pleno funcionamiento en el verano de 1942. La evolución de la Guerra y la situación política mundial, crearon circunstancias que ofrecieron a España la máxima oportunidad de salvar judíos en el momento más grave del *Holocausto*.

Según informes oficiales del JDC (Jewish Colonization Association)

Rapport de la Direction Générale au Conseil d'Administration, 1935 en H. Avni, 1979, p. 249), se puede llegar a la conclusión de que por España pasaron entre cincuenta y tres y sesenta y tres mil refugiados. Sin embargo aunque parece que estas cifras son exageradas, la forma en que nuestro país se ocupó de ellos fue un indicador de su actitud hacia la totalidad del pueblo judío. Por una parte, al defender España a sus súbditos judíos estaba en juego su soberanía y su prestigio, sin que se vieran del todo ajenos al tema los importantes intereses materiales que representaban los grandes bienes que estos judíos poseían. Por otra parte, las persecuciones sólo iban dirigidas contra los judíos, y se requería una política diplomática firme para salvarlos de dicha opresión. En esta situación compleja España intentó sacar el mejor partido de uno y otro lado. Insistía en que no practicaba la discriminación por razón de raza o religión y, por consiguiente, no se debían aplicar normas discriminatorias contra sus súbditos en otros países; también exigía que se aplicaran los acuerdos bilaterales, que ya llevaban algún tiempo en vigor, acuerdos que trataban de garantías mutuas relativas a la seguridad personal y a los bienes de los súbditos de estos países. Asimismo, España decidió no eximir a sus súbditos judíos de la legislación local, a menos que afectara a la soberanía española.

Esta política hizo recaer una gran carga sobre los representantes españoles en el extranjero, en cuyas zonas de jurisdicción se planteaban cuestiones judías, y por ello la personalidad de éstos representantes y su actitud hacia los judíos fueron muy importantes, como es el caso de José de Rojas en Bucarest y Bernardo Rolland en París. Pero todas las decisiones de España acerca de cómo tratar a sus súbditos judíos se tomaron de forma unilateral. Los distintos criterios seguidos reflejan las fuerzas que actuaban en el Gobierno de Franco en lo relativo a los judíos. Las hostiles no eran lo suficientemente fuertes para provocar la negativa total a éstos súbditos. Tampoco las favorables eran lo bastante poderosas para promover una política generosa, tal como la que España trató de atribuirse más tarde. España no agotó todos los recursos a su alcance para salvar judíos durante el *Holocausto*.

En la labor de rescate de España se distinguieron dos fases: en la

primera facilitó la emigración de judíos, expidiendo visados de tránsito por su territorio, respondiendo a la demanda con generosidad. En la segunda fase, segunda mitad de la guerra, se vio apremiada a tomar medidas para salvar judíos. Ciertamente es que ofrecer refugio a las víctimas de la guerra entrañaba serias dificultades a un país que pocos años antes había padecido una dura Guerra Civil. Asimismo, la labor de rescatar a los súbditos judíos y depararles protección exigía una coordinación positiva y directa a su favor. Durante la segunda mitad de la guerra, España participó en la salvación de once mil quinientos treinta y cinco judíos: siete mil quinientos refugiados que llegaron a sus fronteras merced a programas nacionales; tres mil doscientos treinta y cinco que gozaban de varias clases de protección diplomática; y otros ochocientos súbditos españoles que se salvaron por medio de la repatriación. De todas formas, estos números deben considerarse máximos y en todo caso mucho menores de la capacidad total de rescate de judíos.

Otra iniciativa española a destacar fue la inauguración en 1941, por el ministro de Educación, de la Escuela de Estudios Hebraicos que empezó a publicar la revista *Sefarad*. La finalidad de la Escuela consistía en recoger e inventariar el acervo cultural judeoespañol. Se distinguía claramente entre askenazíes y sefardíes, atribuyendo a los primeros los problemas derivados de las filosofías judías como el materialismo y el nacionalismo.

Una vez terminada la Segunda Guerra Mundial, el gobierno de Franco se dispuso a dar una solución definitiva al asunto de las naturalizaciones de los sefardíes. Con ese objeto promulgó la Orden Circular 2.083, el 24 de julio de 1945, que fue enviada a los representantes españoles en el extranjero, a fin de aclarar el criterio que debía seguirse ante las dudas que pudieran surgir, tanto en lo referente a la nacionalización de sefardíes como a la entrada de éstos en España. La referida Orden Circular se inspiraba en el criterio restrictivo que establecía la nulidad legal de cualquier pretensión de los sefardíes -que no se hubieran acogido a la nacionalidad por el Real Decreto de 1924- para pedir documentación española, basándose en antiguas inscripciones en el registro de españoles de los consulados.

Los sefardíes de Grecia y Egipto recibieron un trato especial en función de dos factores: los convenios que España había suscrito con esos dos países antes de la Guerra Civil, y la finalización del régimen de Capitulaciones. El 11 de febrero de 1949 el Gobierno de Franco reconocía la condición de súbditos españoles en el extranjero a los sefardíes que habían sido aceptados en las listas de protegidos españoles por Grecia y Egipto, y que podían optar a la nacionalidad española.

LA HISTORIA DE LOS ÚLTIMOS VEINTICINCO AÑOS

Comenta Johnson que la Primera Guerra Mundial posibilitó el estado sionista, pero que la Segunda hizo que fuese esencial. Esta última, convenció a la mayoría de los judíos de que era necesario crear ese estado y protegerlo ya que era la única solución para ellos. Sin embargo, los trágicos acontecimientos del *Holocausto* no pesaron decisivamente en la actitud de Gran Bretaña, que ostentaba el Mandato sobre Palestina. Es más, no tenía ninguna intención de modificar su política de inmigración. El esfuerzo por derrocar a Hitler la empujó e hizo que sus yacimientos petrolíferos en Oriente Medio fuesen más importantes; no tenían el propósito de que por causa de una fuerte inmigración judía, el mundo árabe se les pusiera en contra. Tampoco estaban dispuestos a salir de Palestina hasta que pudieran hacerlo de modo que preservaran sus amistades árabes. Así pues, impedían el desembarco de los inmigrantes judíos ilegales, y si éstos lograban llegar, los capturaban y los deportaban.

La respuesta israelí no se hizo esperar. Comenzó algo nuevo para la mentalidad judía: el uso sistemático del terror, para quebrar la voluntad de los británicos. Podría decirse que fue un subproducto del *Holocausto*. Su profesional más destacado fue Menahem Begin que era un hombre en quien se había cebado el horror de la Guerra. Los judíos formaban el 70% de su ciudad natal, Brest-Litovsk (Polonia). Había más de treinta mil judíos en 1939. Hacia 1944 sólo diez (¡) quedaban vivos. La mayor parte de la familia de Begin fue asesinada. El a través caminando Asia Central y llegó a Jerusalén. En

diciembre de 1943 asumió el control de la rama militar israelí: el Irgum, y le declaró la guerra a los británicos. Pero no era el más radical. Existía otra facción dentro de los israelíes, la de Stern, que de manera tosca y poco inteligente, también estaba trabajando en contra de los ingleses.

Sin embargo, aún había quien creía en la buena fe de Gran Bretaña y en una posible solución pacífica. Weizmann, al frente del *Haganah*, era el principal representante de la vía del diálogo, la que en definitiva venció. Los judíos habían sido durante dos milenios una minoría oprimida que nunca contó con la opción de la fuerza. Por lo tanto, generalmente se habían visto obligados a negociar, a menudo para salvar la vida, y casi siempre desde una posición de mucha debilidad. En el curso de los siglos habían desarrollado no sólo habilidades negociadoras, sino cierta filosofía de la negociación. El predominio del arreglo, en contraposición a la fuerza, era algo que llevaban en la sangre. Esta es una de las razones por las cuales les pareció tan difícil entender a Hitler.

En cambio, los árabes eran una raza conquistadora cuyos escritos sagrados animaban a una posición maximalista frente a otros pueblos. El concepto mismo de negociación representaba para ellos una traición a sus principios y una forma de rendición. De ahí que las diferentes propuestas de partición, alentadas por Naciones Unidas, tuvieran poco fruto inicialmente. Al final hubieron de ceder y se votó la creación de un Estado israelí dentro de las fronteras palestinas. Los árabes se sometieron aparentemente a la decisión de Naciones Unidas, y al día siguiente de la partición, 15 de mayo de 1948, declararon la guerra al nuevo estado de Israel.

A finales de la década de los cuarenta, las comunidades sefardíes que vivían en territorios islámicos fueron reducidas a una mínima parte o incluso eliminadas. En amplias regiones europeas, los judíos que sobrevivieron o que regresaron después de verse diezmados por el *Holocausto*, disminuyeron todavía más a causa de la emigración, especialmente a Israel. La población sefardí de Salónica, que tenía sesenta mil individuos en 1939, apenas llegaba a mil quinientos en la década de los cincuenta. Lo mismo sucedió con la de Viena, que

también tenía una proporción muy elevada de sefardíes. Y la de Amsterdam y otras muchas.

Ante la creación del Estado de Israel, apoyado por los Estados Unidos y la Unión Soviética, el Ministerio de Asuntos Exteriores Español trató de secundar los deseos de la Santa Sede con respecto a un Estatuto para los Santos Lugares y su internacionalización, condicionando el reconocimiento a la solución de este asunto, y gestionando el apoyo de los países árabes e hispanoamericanos. En este sentido giraron algunas de las propuestas españolas para que existiese una oposición a la entrada del nuevo Estado en la ONU, mientras Israel no accediese a la internacionalización de los Santos Lugares. Israel por su parte intentó varios acercamientos a España, tratando que ésta le reconociera como estado soberano, sin conseguirlo (Naciones Unidas, *Actas Oficiales de la Asamblea General, Sesiones Plenarias*, Nueva York, 1949).

En 1957 hubo cese en el Ministerio de Asuntos Exteriores, y el tema se traspasó al nuevo ministro, Fernando María Castiella, cuyo período de gobierno no va a suponer ningún cambio de importancia en la línea mantenida hasta ahora, salvo algunos acercamientos de tipo cultural (congresos, exposiciones, etc. Y siempre hubo temor en España de que todo eso se politizara).

A pesar de la situación a nivel diplomático, las comunidades judías en España registraron un incremento a finales de la década de los años cincuenta. La comunidad de Madrid dobló su número llegando a las mil seiscientas personas. También en Barcelona durante esta década aumentó el número de judíos, y en ambas ciudades se establecieron nuevos centros para sinagogas. Desde el punto de vista jurídico se intentó de nuevo el reconocimiento oficial del Gobierno a la comunidad de Madrid. Max Mazim obtuvo en febrero de 1965 la aprobación como asociación privada, cambiando su nombre de Comunidad Israelita de Madrid a Comunidad Hebrea de Madrid. Al mes siguiente obtuvo reconocimiento oficial la Federación de las Comunidades de Madrid, Barcelona, Ceuta y Melilla, que posteriormente se denominó Federación Sefardí de España. Dos meses antes Franco había recibido en audiencia a los presidentes de las comunidades de Madrid y

Barcelona, y la apertura del Gobierno español hacia el mundo judío parecía irse desarrollando con menos susceptibilidades. A ello contribuyó, sin duda, la nueva orientación de la Iglesia Católica que tendría su culminación en la declaración *Dignitatis Humanae* sobre libertad religiosa, y la orientación no proselitista de las comunidades judías que contrastaba con la de las iglesias protestantes, induciendo a una menor hostilidad por parte de la Jerarquía y el clero católicos. Así se sucedieron los acercamientos entre una y otra confesión de fe.

El 17 de julio de 1945 se habían aprobado en España una serie de leyes por las que se definían los derechos básicos de los españoles. El Fuero de los Españoles trataba, entre otras cosas, de la religión en España (A. Bernárdez Cantón, *Legislación eclesiástica del Estado (1938-1964)*, Madrid, 1965, p.81, 251, 263, 452. Sobre la posición política de España después de la Segunda Guerra Mundial veáse Shlomo Ben-Ami, *España de la Dictadura a la Democracia, 1936-1977*. Véase también *Leyes políticas españolas fundamentales*, Ed. por E. Tierno Galván. Madrid, 1979). El artículo seis decía que la religión Católica era la del Estado Español, y gozaría de la protección oficial. La libertad religiosa de los no católicos quedó muy limitada. La ley garantizaba que no se prohibiría a nadie tener sus propias creencias religiosas o formas de culto, pero siempre que se hicieran en privado; las ceremonias públicas y manifestaciones abiertas de carácter religioso sólo se permitían a los católicos. En el mismo sentido giraba el Concordato que unos años después (1953) firmaría con la Santa Sede. Durante los años sesenta hubo indicios de cambio en la actitud de España hacia los judíos, entre otras cosas porque el Concilio Vaticano II propició. El 14 de diciembre de 1966, se celebró un *referéndum* por el que se ratificaron una nueva serie de leyes, y el artículo seis del Fuero de los Españoles quedó así: "La profesión y práctica de la religión Católica, que es la del Estado Español, gozará de la protección oficial. El Estado asumirá la protección de la libertad religiosa, que será garantizada por una eficaz tutela jurídica que, a la vez, salvaguarde la moral y el orden público".

En apariencia, esta enmienda hizo pasar a España de una situación de tolerancia hacia los no católicos que practicaban su religión en 379

privado, a un pleno reconocimiento de su derecho a la existencia y a rendir culto en público. Sin embargo, en la práctica no reconocían la libertad religiosa como derecho humano fundamental, tal como ocurría en la Constitución de 1869. Por ahora, el régimen de Franco se reservaba el derecho a proteger la libertad religiosa y a imponer legislación especial sobre los no católicos.

Un hito no del todo decisivo en la vida de las comunidades fue la ley de libertad religiosa de 28 de junio de 1967. El artículo sexto del Fuero de los Españoles había sido modificado para adecuarse a la Declaración *Dignitatis Humanae* del Concilio. La nueva redacción de dicho artículo se desprendía de los antiguos planteamientos de tolerancia, y hacía su aparición el texto de régimen de libertad proclamado en la declaración conciliar, y considerado compatible con la confesionalidad del estado. Sin embargo, este régimen de libertad implicaba el reconocimiento pleno del principio de igualdad jurídica exigido por la dignidad de la persona, y la ausencia de cualquier discriminación por motivos religiosos. Este, sin embargo, no fue el caso. Tanto la ley de libertad religiosa como las normas complementarias para la ejecución de la ley no recogieron suficientemente estos presupuestos implícitos en la declaración conciliar, ni el espíritu dimanante de la nueva redacción del artículo sexto del Fuero de los Españoles. Las Comunidades judías y las iglesias protestantes pusieron objeciones a la ley sin ningún resultado.

Empero, en diciembre de 1968, con motivo de la inauguración de la nueva sinagoga de Madrid en la calle Balmes, 3, un Decreto del Ministerio de Justicia anuló el Edicto de Expulsión de 1492. A la ceremonia asistieron representantes de las diversas iglesias, incluida la católica, representantes del gobierno y de las comunidades judías de España, Marruecos, Portugal, el Reino Unido, EE.UU y Argentina, así como representantes de organizaciones judías, como el Congreso Mundial Judío, la Federación Sefardí Mundial y el Consejo Europeo de las Comunidades judías.

Hasta el año 1967 la línea política española no había prestado una atención destacada al tema palestino. Es a partir del período final del mandato de Castiella cuando esta argumentación va a constituir un

elemento de fuerza para justificar la falta de reconocimiento del estado de Israel.

El 20 de noviembre de 1975 murió Franco. El príncipe Juan Carlos fue coronado rey y pronunció el discurso de la Corona, señalando como una meta de la política exterior la normalización de las relaciones diplomáticas con todos los países. Con el nombramiento de Adolfo Suárez como presidente del Gobierno, esta línea política de normalización continuó, pero manteniéndose los tradicionales condicionantes en el caso de Israel. Marcelino Oreja, en una rueda de prensa en Nueva York el 27 de septiembre de 1976, manifestó que la normalización con Israel era previsible y deseable, pero que no existía razón suficiente ni oportunidad en aquel momento (problema palestino). También es importante señalar que con ocasión de la entrada de España en la CEE se veía necesario que aquélla estableciera relaciones diplomáticas con Israel.

Una vez fallecido Franco se siguieron grandes cambios políticos en España, pero éstos no alteraron la condición jurídica de los judíos y demás no católicos en el país. Hasta que en 1978, con la nueva Constitución, se garantizaba (artículo 16) la libertad ideológica, religiosa y de culto de los individuos y las comunidades. Además se declaraba que “ninguna confesión tendrá carácter estatal” en contra de lo que establecían las Leyes Fundamentales que regían anteriormente, que la nueva Constitución anuló.

Los acontecimientos políticos en el Norte de África durante el decenio de los cincuenta, y los primeros años de los sesenta, hicieron que muchos judíos de Marruecos abandonaran sus hogares y varios millares se integraran en nuestro país. El enorme crecimiento económico de España entre 1950 y 1970 atrajo a otros judíos hasta que en 1969 su número alcanzó casi los nueve mil.

Hasta 1975 siguió la expansión de la comunidad judía en España. El deterioro de la situación política en algunos países sudamericanos como Chile, Uruguay y en especial Argentina, obligó a muchos judíos a probar fortuna en España, fenómeno que se aceleró después de la muerte de Franco. En 1978 se llegó a hablar de doce mil judíos en España, distribuidos por amplias zonas de la geografía española:

Barcelona, Madrid, Málaga, Sevilla, Alicante, Marbella, Torremolinos, Mallorca, Canarias, Ceuta y Melilla, siendo las más grandes las tres primeras.

En los años sesenta Barcelona se había convertido en un activo centro judío que mantenía fuertes vínculos con Israel y con otras comunidades judías de todo el mundo. Pero más impresionante aún fue el desarrollo de la comunidad de Madrid. Al principio su organización iba retrasada debido a los pocos judíos que vivían en la capital de España, unos doscientos aproximadamente en 1949. Sin embargo, durante los años cincuenta y sesenta aumentó su número hasta alcanzar a mediados de los setenta los tres mil, con sinagoga, matarife ritual y medios educacionales para los niños, al igual que en Barcelona.

Así, durante los últimos años del decenio de los setenta, había en España dos comunidades grandes y bien organizadas además de las de Ceuta y Melilla, que se remontaban a muchas generaciones atrás, pero que en este momento estaban disminuidas numéricamente. Otras pequeñas comunidades en Málaga, Valencia, Sevilla y otros lugares, pasaban por distintos estados de organización; el sentimiento general era de expansión y consolidación. En 1965 se estableció la Federación de las Comunidades Judías, organización central de estas comunidades. Esta constituía una autoridad confederada cuyo objeto era promover la cooperación entre las comunidades y representar al pueblo judío español ante las autoridades. Esta organización, que cambió de nombre a Federación Sefardí de España, representó al pueblo judío español en el Congreso Judío Mundial y en la Federación Sefardí Mundial.

Continuó, asimismo, el apoyo del Gobierno español al estudio de la cultura hebrea por medio del Instituto Arias Montano y de las visitas de hebraístas españoles a Israel. En 1964 Franco firmó una Orden por la que se creaba un museo Sefardí en Toledo, en la antigua sinagoga construida por Samuel Halevi alrededor de 1357. La misma Orden fijó la composición del patronato del museo y la biblioteca aneja, también sefardí. Estaba formado por un especialista de historia sefardí en la Edad Media de la Universidad Hebrea de Jerusalem, el presidente de la comunidad judía de Madrid y los representantes de las organizaciones

nes sefardíes mundiales. De hecho, esta Orden confería un reconocimiento indirecto, pero oficial, de la organización comunitaria judía en España, y creó un vínculo oficial entre el Gobierno español y los judíos fuera del país. En el mismo año de 1964 se celebró en España un *Simposium* internacional relativo a la herencia cultural, y a la condición de los judíos sefardíes en el pasado y en el presente. Este acontecimiento formaba parte de las festividades que señalaban el XXV aniversario del régimen franquista y proporcionó una oportunidad de homenajear a los judíos e Israel. A estos gestos siguieron otros que constituían un claro avance en esta línea de entendimiento Sefarad-Sefardíes.

También es destacable la intervención de España a favor de los judíos cuando la crisis marroquí les obligó a salir en masa del país. Las organizaciones judías que se ocupaban de la inmigración a Israel utilizaron España como lugar de tránsito. Otra ocasión que tuvo España de ayudarlos fue durante la Guerra de los Seis Días, en la que medió a favor de los judíos que vivían en Egipto, para que pudieran abandonar ese país sin sufrir arrestos y brutalidades.

1992 COMO HORIZONTE DE CONVIVENCIA

A lo largo de esos años, España no tuvo relaciones diplomáticas con Israel. La oficina consular que había existido en Jerusalem durante el *Mandato*, permaneció allí cuando terminó éste, y siguió representando a nuestro país ante el Gobierno británico, por decirlo así. Esta situación persistió durante los años sesenta y setenta, en que Israel comenzó a hacer gestiones para establecer relaciones diplomáticas plenas con España. Los fuertes lazos de ésta con el mundo árabe evitaron que se establecieran unas relaciones parecidas con Israel, y la queja que España tenía hacia el estado judío, por haber votado en 1949 contra ella, sirvieron de excusa para no atender a los deseos de Israel. No se tuvo en cuenta que en diciembre de 1955 Israel había votado a favor de la admisión de España en las Naciones Unidas.

Después de la muerte de Franco renacieron las esperanzas de que